

instytut muzyki i tańca

**KULTURA MUZYCZNA W KRAKOWSKIM
KONWENCIE BONIFRATRÓW POD WEZWANIEM
ŚW. URSZULI W LATACH 1609–1812**

Marek Bebak

Kraków 2017

Praca powstała w ramach programu Instytutu Muzyki i Tańca „Muzyczne białe plamy”.
Niniejsza praca jest objęta ochroną prawa autorskiego i jej wykorzystanie w jakiegokolwiek
formie wymaga zgody autora lub Instytutu Muzyki i Tańca.

SPIS TREŚCI

Wstęp	2
Cel i zakres pracy	5
Źródła	7
Muzyczny kalendarz i uwagi na temat hipotetycznego repertuaru oraz jego funkcji	11
Muzycy	19
Muzycy – pensjonariusze szpitalni	22
Instrumenty	23
Muzykalia	25
Zakończenie	27
Bibliografia	28

WSTĘP

Nowożytny Kraków był miastem pełnym kościołów, o czym pisał już w 1647 roku Piotr Jacek Pruszczy: „[...] Kraków jest drugi Rzym, bo nie masz żadnego dnia i godziny, w którą by człowiek grzeszny odpustów nie miał tam pozyskać, kościoły i miejsca święte nawiedzając, a pacierze mówiąc”¹. Z danych przedstawionych przez Janinę Bieniarzównę w drugim tomie monografii Krakowa pt. *Dzieje Krakowa. Kraków w wiekach XVI–XVIII w.* wynika, że około 1632 roku, w samym tylko Krakowie, w obrębie murów miejskich funkcjonowało 14 klasztorów i 21 kościołów. Doliczając do nich obiekty położone w przyległych do Krakowa miasteczkach i przedmieściach (tj. Garbary, przedmieście św. Mikołaja, Kleparz, Kazimierz, Stradom i Smoleńsk) otrzymujemy liczbę 25 klasztorów i 43 kościołów w całej aglomeracji krakowskiej². Teren miasta obejmujący Kraków „właściwy, otoczony murami oraz okoliczne przysiółki i wioski, podzielony był w XVII i XVIII wieku na 10 parafii³, obok których – równolegle – rozwijały się klasztory. W obrębie murów miejskich swoje siedziby mieli m.in. dominikanie (od 1222 r.), franciszkanie (od 1237 r.), a także duchacy (od 1244 r.), markowicze (od 1263 r.), karmelici bosych (od 1605 r.), bonifratrzy (od 1609 r.) i reformaci (od 1625 r.). Na Kazimierzu aktywni byli kanonicy laterańscy, augustianie, paulini, na Stradomiu bożogrobcy i bernardyni, na Piasku zaś karmelici. W Mogile pod Krakowem rezydowali cystersi. Tak duże nagromadzenie zakonów w Krakowie i jego okolicach miało zapewne związek z tym, że lokalizacja zakonnego domu w stolicy kraju zapewniała szybki dostęp do informacji, kościelnych i świeckich urzędów, a także do kultury i sztuki. Dom zakonny zlokalizowany w mieście królewskim był zwykle siedzibą najwyższych władz zakonnych, a także centrum formacyjnym i edukacyjnym młodych zakonników⁴.

Mecenat artystyczny w XVII- i XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej pozostawał zatem głównie w rękach duchowieństwa. Wiele kościołów i domów zakonnych posiadało muzyka

¹ Piotr Jacek Pruszczy, *Stołeczne miasta Krakowa kościoły y kleynoty, co w nich iest widzenia godnego y zacnego ; do tego przydane iest opisanie swietych Bozych w Krakowie leżących, krolow polskich y biskupow krakowskich*, Kraków 1647, [k. 4r].

² Janina Bieniarzówna, Jan M. Małecki, *Kraków w wiekach XVI–XVIII*, Kraków 1984 «Dzieje Krakowa», red. Janina Bieniarzówna, Jan M. Małecki, Józef Mitkowski, s. 197.

³ Henryk Gapski wymienia „12 okręgów parafialnych różnej wielkości”, wśród nich często pomijaną przez badaczy ze względu na słabe udokumentowanie źródłowe, parafię katedralną oraz parafię na Zwierzyńcu. Zob. Henryk Gapski, *Klasztory krakowskie w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII w. Analiza przestrzenna środowisk zakonnych*, Lublin 1993, s. 45.

⁴ Henryk Gapski, *Klasztory krakowskie...*, op. cit., s. 113.

lub grupę muzyków, którzy uświetniali codzienną liturgię, niektóre zgromadzenia na największe święta wynajmowały natomiast kapelistów od innych instytucji.

Chociaż w ostatnich latach wzrosło zainteresowanie badaczy kulturą muzyczną krakowskich klasztorów, to jednak wciąż wiele ośrodków kościelnych czeka na opracowanie. Do chwili obecnej powstały monografie oraz artykuły o charakterze przyczynkowym dotyczące kultury muzycznej krakowskich dominikanów⁵, jezuitów⁶, franciszkanów⁷ i karmelitów z Piasku⁸. Wzmianki na temat zainteresowań muzycznych karmelitów bosych⁹ i kanoników laterańskich¹⁰ można odnaleźć w kilku opracowaniach niemuzykologicznych. Nie były dotąd jednak prowadzone żadne badania naukowe nad kulturą muzyczną w polsko-litewskiej prowincji Zakonu Szpitalnego Świętego Jana Bożego (zwanych także bonifratrami, Braciami Miłosierdzia oraz Dobrymi Braciami), a zwłaszcza w jej macierzystym konwencie, który znajdował się od 1609 do 1812 roku w centrum Krakowa, na rogu dzisiejszych ulic św. Marka i św. Jana. Po ponad dwustu latach działalności, ze względu na kłopoty finansowe zakonników, a także zły stan budynków, które groziły zawaleniem, w 1812 roku bonifratrzy zostali przeniesieni do zabudowań potrynitarskich na Kazimierzu, gdzie rezydują do dziś¹¹.

⁵ Aleksandra Patalas, *Życie muzyczne w klasztorach dominikańskich prowincji polskiej nieutrzymujących stałych kapel*, w: *Życie muzyczne w klasztorach dominikańskich w dawnej Rzeczypospolitej. Studia*, red. Aleksandra Patalas, Kraków 2016, s. 15–29, tam też wskazana wcześniejsza literatura przedmiotu.

⁶ Anna Szweykowska, *Wkład jezuitów w kulturę muzyczną Rzeczypospolitej w XVII wieku*, w: *Jezuici a kultura polska*, red. Ludwik Grzebień, Stanisław Obirek, Kraków 1993, s. 297–310; Jerzy Kochanowicz, *Początki jezuickiej kapeli i bursy muzycznej w Krakowie*, w: *Jezuicka ars historica. Prace ofiarowane Księdzu Profesorowi Ludwikowi Grzebieniowi SJ*, Kraków 2001, s. 255–268; Ludwik Grzebień, Jerzy Kochanowicz, *Jezuickie bursy muzyczne w dawnej Polsce (zarys problematyki badawczej)*, „Muzyka” 2002, nr 1, s. 65–83; *Słownik jezuitów muzyków i prefektów burs muzycznych*, oprac. Ludwik Grzebień, Jerzy Kochanowicz, Kraków 2002 «*Studia i materiały do dziejów jezuitów polskich*», red. Andrzej Paweł Bieś, Ludwik Grzebień, t. 9.

⁷ Wiktor Łyjak, *Organy w kościołach franciszkanów konwentualnych na terenie Małopolski*, w: „*Studia Franciszkańskie*” 1999, t. 10, s. 289–326; idem, *Organy w kościołach Franciszkanów Konwentualnych na terenie Galicji*, w: „*Musica Galiciana*”, t. III, red. Leszek Mazepa, Rzeszów 1999, s. 156–163.

⁸ Jerzy Gołos, *Muzykalia biblioteki klasztoru karmelitów na Piasku w Krakowie*, „Muzyka” 1966, nr 3–4, s. 86–97; Tadeusz Maciejewski, *Inwentarz muzykaliów kapeli karmelickiej w Krakowie na Piasku z lat 1665–1684*, „Muzyka” 1976, nr 2, s. 77–99; idem, *Działalność muzyczna Bractwa Szkaplerzowego w kościele OO. Karmelitów Trzewickowych w Krakowie na Piasku*, „Muzyka” 1978, nr 2, s. 59–71; Marek Bebak, *Muzycy w księdze wpisów do Bractwa Szkaplerza Świętego z Archiwum OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie*, „Muzyka” 2014, nr 4, s. 118–120.

⁹ Benignus Józef Wanat, *Kult Świętego Józefa Oblubieńca NMP u Karmelitów Bosych w Krakowie. Informator historyczny*, Kraków 1981; Marek Bebak, *A. P. Missa de Passione Domini – charakterystyka i problem atrybucji*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dr Aleksandry Patalas, Instytut Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.

¹⁰ Kazimierz Łatak, *Kongregacja krakowska kanoników regularnym laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002; Barbara Kołpanowicz-Krzyżanowska, *Dzieje organów w kościele pw. Bożego Ciała w Krakowie*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr hab. Jerzego Gołosa, Akademia Teologii Katolickiej Warszawa 1982.

¹¹ Na temat historii bonifratrów zob. Henryka Łań-Mirowska, *Bonifratrzy w Polsce (1609–1983)*, Rzym 1984; Henryk Gaertner, *Medyczna i charytatywna działalność krakowskiego szpitala-konwentu Braci Miłosierdzia (oo. Bonifratrów)*, Kraków 1997; Iwona Pietrkiewicz, *Miser res sacra. Bonifratrzy w dawnej Rzeczypospolitej*,

Jedyną pracą poświęconą zagadnieniom muzycznym w bonifraterskim klasztorze św. Urszuli w Krakowie jest mój artykuł pt. *Nieznane informacje o muzykach w dawnej Rzeczypospolitej zawarte w księgach chorych Szpitala Bonifratrów pod wezwaniem św. Urszuli w Krakowie*, opublikowany na łamach „Muzyki” w 2014 roku¹². Nieliczne wzmianki na temat muzyki odnaleźć można ponadto w ostatniej monografii konwentu i szpitala, autorstwa Heleny Komaryńskiej¹³.

Od wielu lat powstają jednak prace poświęcone kulturze muzycznej innych bonifraterskich prowincji, głównie prowincji niemieckiej (provincia germanica). Muzyką w klasztorach zlokalizowanych na terenie dzisiejszej Austrii, Czech i Słowacji zajmowali się dotąd Ingrid Schubert¹⁴, Erich Benedikt¹⁵ oraz Rudolf Schrumpf¹⁶, a w ostatnim czasie przede wszystkim Michaela Freemanová. Opublikowała ona szereg artykułów o charakterze przyczynkowym¹⁷ oraz dwa, poprzedzone obszernymi wstępami, dwutomowe katalogi muzykantiów: z klasztoru w Kuks¹⁸ oraz innych klasztorów bonifratrów na terenie Czech

Kraków 2009; *Bracia, czyńcie dobro. 400 lat Zakonu Bonifratrów w Polsce 1609–2009*, red. Marian Surdacki, Kraków 2009. Na temat historii konwentu w Krakowie zob. Helena Komaryńska, *Szpital Bonifratrów w Krakowie w XVII–XVIII wieku*, Lublin 2010 «Prace z dziejów szkolnictwa i opieki społecznej w Polsce», t. 2, red. Marian Surdacki.

¹² Marek Bebak, *Nieznane informacje o muzykach w dawnej Rzeczypospolitej zawarte w księgach chorych Szpitala Bonifratrów pod wezwaniem św. Urszuli w Krakowie*, „Muzyka” 2014, nr 2, s. 23–36.

¹³ Helena Komaryńska, *Szpital Bonifratrów w Krakowie...*, op. cit., zwłaszcza s. 144.

¹⁴ Ingrid Schubert, *Archivalische Beiträge zur Musikgeschichte der Barmherzigen Brüder in Graz, von der Gründung des Konvents bis 1900*, „Studien zur Musikwissenschaft” 1988, bd. 39, s. 63–129.

¹⁵ Erich Benedikt, *Die alten Notenarchiven der Schubertkirche in Lichtental und der Klosterkirche der Barmherzigen Brüder in Wien*, w: *Music muss man Machen. Eine Festgabe für Josef Mertin zum neunzigsten Geburtstag am 32. März 1994*, red. Michael Nagy, Wien 1994, s. 51–98; idem, *Ein Altes Noteninventar (Kurz nach 1700) der Klosterkirche der Barmherzigen Brüder in Wien*, „Studien zur Musikwissenschaft” 1999, bd. 47, s. 35–52; Erich Benedikt, Michael Jahn, *Die Musikhandschriften der Klosterkirche der Barmherzigen Brüder in Wien* (Veröffentlichungen des RISM Österreich A/7), Wien 2007.

¹⁶ Rudolf Schrumpf, *Kirchenmusik bei den Barmherzigen Brüdern Eisenstadt*, w: „1760–2010 Festschrift”, Eisenstadt 2010, s. 68–73.

¹⁷ Michaela Freemanová, *The Brothers Hospitallers (Barmherzige Brüder, O. S. I.) and their Music Collections in Slovakia*, w: *Musik der geistlichen Orden in Mitteleuropa zwischen Tridentinum und Josephinismus: Konferenzbericht, Trnava, 16.-19.10.1996*, red. Ladislav Kačic, Bratislava 1997, s. 313–315; eadem, *Provincia germanica řádu milosrdných bratří. K pochybu hudebníků v českých zemích a střední Evropě 18. a 19. století. „Hudební věda”* 1998 (35), nr 2, s. 171–174; eadem, *Ve stopách Troldova výzkumu hudebního života milosrdných bratří. „Hudební věda”* 2000 (37), nr 3–4, s. 287–305; eadem, *The two Haydns and the Brothers Hospitallers (Barmherzige Brüder, Fatebene Fratelli, O.S.I.). The four pupils, the less known sources. „Hudební věda”* 2001 (38), nr 3–4, s. 333–342; eadem, *Bratři Haydnové a milosrdní bratři – dlouhodobý výzkum v kostce, „Slovenská hudba”* 2009 (25), č. 4, s. 363–379; eadem, *Mariánská úcta ve světle hudebních sbírek milosrdných bratří*, w: *O, Maria, laude digna. Zborník z vedeckej konferencie, ktorá sa konala 3.–4. mája 2011 v Ružomberku*, Ružomberok 2011, s. 131–137; eadem, *The Moravian Monasteries of the Order of Brothers Hospitallers and their Music Collections*, „Musicologia Brunensia” 2012, nr 1 (47), s. 17–24; eadem, *Jan Křtitel Vaňhal and the Bohemian and Moravian Music Collections of the Brothers Hospitallers (Barmherzige Brüder, O. S. I.)*, „Radovi. Zavoda za znanstveni rad Hazu Varaždin” 2014, s. 159–168.

¹⁸ *Collectio Fratrum Misericordiae Kukussiensis*, oprac. Michaela Freemanová-Kopecká, Praha 1998 «Catalogus Artis Musicae in Bohemia et Moravia Cultae. Artis Musicae Antiquioris Catalogorum Series» vol. VI/1–2.

i Moraw¹⁹. W ostatnim czasie temat muzyki w klasztorach bonifratrów należących obecnie do Prowincji Polskiej, jednak w dawnych wiekach związanych z prowincją niemiecką, podjęli także polscy naukowcy. Studia nad kulturą muzyczną we wrocławskim konwencie bonifratrów prowadzi Grzegorz Joachimiak²⁰, zaś w konwencie cieszyńskim – Maksymilian Kuśka²¹.

Cel i zakres pracy

Domyślać się można, że w Zakonie Szpitalnym św. Jana Bożego udział muzyki w życiu codziennym był niewielki oraz że członkowie wspólnoty nie przykładali zbyt dużej uwagi do kultury i sztuki, bowiem ich charyzmatem było szpitalnictwo, tzn. służenie chorym, cierpiącym i potrzebującym, co pozostaje aktualne do dziś. Bonifratrzy często podkreślają, że znaczenie określenie „szpitalnictwo” jest tłumaczeniem angielskiego terminu „hospitality” oznaczającego przede wszystkim „gościnność”. Zakonnicy św. Jana Bożego w prowadzonych przez siebie szpitalach, domach pomocy społecznej, jadłodajniach itd., przyjmowali i nadal przyjmują wszystkie potrzebujące osoby, głównie najuboższe, starając się dbać o nich z możliwie dużą życzliwością i gościnnością. W ośrodkach bonifraterskich wiele uwagi poświęcano komfortowi pacjenta, starano się, aby pacjent czuł się dobrze.

Chociaż w archiwach bonifraterskich konwentów należących do prowincji polsko-litewskiej nie zachowały się żadne muzykalia, przeprowadzone badania archiwalne wykazały, że w nieistniejącym obecnie klasztorze, kościele i szpitalu bonifratrów pod wezwaniem św. Urszuli w Krakowie uprawiana była muzyka²². Celem projektu *Muzyka u krakowskich Bonifratrów w świetle źródeł pisanych z XVII–XIX wieku: muzycy, instrumenty, muzykalia, praktyka wykonawcza* finansowanego przez Instytut Muzyki i Tańca w ramach programu

¹⁹ *Fratrum Misericordiae Artis Musicae Collectiones in Bohemia et Moravia reservatae, Catalogus artis musicae in Bohemia et Moravia cultae*, oprac. Michaela Freemanova, Praeae 2013 «Catalogus Artis Musicae in Bohemia et Moravia Cultae. Artis Musicae Antiquioris Catalogorum Series» vol. VII/1–2.

²⁰ Grzegorz Joachimiak, *Z działalności muzycznej klasztoru oo. Bonifratrów we Wrocławiu w XVIII wieku*, „Muzyka” 2014, nr 4, s. 3–34. W przygotowaniu są kolejne publikacje naukowe tego Autora poświęcone wrocławskim muzykaliom.

²¹ Maksymilian Kuśka, *Muzyka w życiu cieszyńskich bonifratrów w latach 1694–1914*, referat wygłoszony podczas konferencji *Klasztor i muzyka od średniowiecza do czasów współczesnych*, która odbyła się w dniach 5–8 maja 2015 r. na Jasnej Górze. Autor serdecznie dziękuje Panu doktorowi Maksymilianowi Kuśce za udostępnienie tekstu referatu, który został złożony do druku i oczekuje na publikację w wydawnictwie pokonferencyjnym.

²² Prowincja polsko-litewska bonifratrów pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny istniała w latach 1633–1865 i obejmowała konwenty w Krakowie, Zebrzydowicach, Pułtusku (konwent przeniesiony do Łowicza), Wilnie, Łucku, Gdańsku, Lublinie, Zamościu, Krasnymstawie, Nowogrodzku, Podegrodziu na Spiszu, Warszawie, Rakowie Mińskim, Lwowie, Przemyślu, Kamieńcu Podolskim, Mińsku Litewskim, Grodzie i Wysokim Litewskim, zob. Helena Komaryńska, *Szpital bonifratrów...*, op. cit., s. 48–81.

„Muzyczne białe plamy” było zatem uzupełnienie tego zaniedbanego i mało znanego obszaru muzyki polskiej oraz dokumentacja możliwie dużej ilości źródeł archiwalnych z XVII, XVIII i XIX wieku związanych z działalnością muzyczną krakowskich bonifratrów. Efektem trwających dziesięć miesięcy studiów (od września 2016 roku do czerwca 2017 roku) jest niniejszy artykuł. Należy mieć nadzieję, że będzie on zachętą dla badaczy do podjęcia dalszych studiów nad życiem muzycznym w klasztorach bonifraterskich na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej.

Na potrzeby projektu przeprowadzono kwerendę biblioteczną-archiwalną w Bibliotece i Archiwum Konwentu Bonifratrów w Krakowie (dalej jako ABKr), Archiwum Narodowym w Krakowie (ANKr), Archiwum Paulinów na Skałce (APSK), Bibliotece Czartoryskich (BCz), w Bibliotece Jagiellońskiej (BJ) oraz w Bibliotece Naukowej PAN i PAU w Krakowie (BPAN). Badaniem objęto również materiały archiwalne przechowywane w Archiwum Bonifratrów w Zebrzydowicach (ABZ) oraz w Archiwum Prowincjalnym Bonifratrów w Wiedniu (APBW). Przystudiowano księgi archiwalne, w których spodziewano się odnaleźć informacje o muzyce i muzykach. W sumie przeanalizowano blisko 50 ksiąg z lat 1609–1812. Badaniem objęto inwentarze, księgi rachunkowe, księgi kapituł domowych, księgi zmarłych, wybraną korespondencję, a także unikatową w skali Europy dokumentację medyczną – księgi chorych.

Niniejszy artykuł został podzielony na kilka części, w których omówione zostały źródła wykorzystane w pracy oraz kalendarz świąt, podczas których występowała kapela. W sposób syntetyczny zaprezentowano również informacje na temat muzyków występujących w konwencie św. Urszuli i muzyków, którzy byli pacjentami bonifraterskiego szpitala. W artykule znalazły się ponadto wzmianki źródłowe dotyczące instrumentów oraz muzykaliów. Pracy towarzyszy aneks zawierający wypisy źródłowe, które sporządzono podczas kwerend archiwalnych.

ŹRÓDŁA

Informacje o muzyce uprawianej w nieistniejącym kościele, klasztorze i szpitalu bonifratrów pod wezwaniem św. Urszuli odnaleźć można wyłącznie w różnego rodzaju źródłach pozamuzycznych, tj. inwentarze, księgi rachunkowe oraz księgi kapituł domowych. Ze względu na to, że w krakowskim klasztorze przebywali nie tylko Polacy, lecz zakonnicy różnych narodowości, ówczesna dokumentacja prowadzona była w języku polskim, łacińskim, włoskim oraz niemieckim. Warto dodać, że z biegiem lat zmieniały się formy kancelaryjne, a także sposób prowadzenia dokumentacji. Nie wszyscy pisarze byli skrupulatni i wpisywali do ksiąg szczegóły dotyczące konkretnych wydarzeń, czy obsadę wykonawczą zespołu występującego podczas świąt, dlatego nie można uznać, że wyłaniający się ze źródeł obraz życia muzycznego bonifratrów jest kompletny.

Najcenniejszym źródłem do badań nad kulturą muzyczną krakowskich bonifratrów byłyby z pewnością kroniki zakonne, jednak w ABKr do dziś zachowała się tylko jedna taka księga, obejmująca lata 1914–2007, a więc nie dotycząca konwentu św. Urszuli. Podstawowym źródłem stały się wobec tego księgi rachunkowe, zwłaszcza księgi wydatków, w których odnaleźć można informacje o jakości i częstotliwości produkcji muzycznej w kościele i klasztorze. Można dowiedzieć się z nich m.in. jak często zatrudniani byli muzycy, ile zarabiali, a także jaki repertuar wykonywali. Na podstawie informacji zaczerpniętych z ksiąg wydatków możliwe jest stworzenie „muzycznego kalendarza”, czyli spisu wszystkich wydarzeń, podczas których rozbrzmiewała muzyka (przy założeniu, że ekonomowie klasztoru odnotowali wszystkie wydatki związane z udziałem muzyków w konkretnym wydarzeniu).

Z okresu funkcjonowania klasztoru pod wezwaniem św. Urszuli w ABKr zachowały się dwadzieścia cztery księgi wydatków z lat 1616–1812. Wpisy w księgach wydatków musiały być co miesiąc zatwierdzane przez ówczesnego przeora, natomiast podczas wizytacji były oddawane do kontroli prowincjałowi lub sekretarzowi prowincji. Na życie zakonników i aktywność muzyczną w klasztorze miał jednak wpływ przede wszystkim przeor. W księgach, które objęto badaniem zauważono okresy zwiększonych nakładów finansowych na muzykę, co może oznaczać, że w tym czasie przywiązywano większą uwagę do tej dziedziny. Znaczne zwiększenie wydatków na muzykę odnotowano w drugiej połowie XVII wieku, zwłaszcza w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Wówczas wypłat „za gorzałkę dla muzyków” lub „za piwo muzyków” dokonywano regularnie przez cały rok, kilka razy w miesiącu. W tym okresie czasie funkcję przeora pełnili: Serafin

Kęsiewicz (1660–1663, 1665–1666), Melchior Majerowski (1663–1664), Florian Gandzelewicz (1664), Emeryk Szaforski (?), Eustachy Biesiekierski (1668–1671, 1687–1691), Jakub Dolar (1671), Laurenty Sztumowski (1676), Agapit Grotowski (1677–1679), Fabian Janicki (1679), Benedykt Trzciński (1679–1683, 1686–1687), Kazimierz Zawalewski (1683–1685), Władysław Strubiński (1685–1688) oraz Laurenty Szaturski (1686). Pełną listę przełożonych konwentu św. Urszuli przedstawiła w 2010 roku Helena Komaryńska²³.

Z biegiem lat zmieniał się sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych. W II połowie XVIII wieku nie zawsze wpisywanoienne daty zakupu danego produktu lub opłaty za usługę, lecz sporządzano spis wszystkich wydatków w miesiącu. Mniejsza dokładność takich wpisów oraz niekompletność ksiąg utrudnia dzisiaj ich interpretację.

Drugim bardzo ważnym źródłem wiedzy na temat kultury muzycznej nieistniejącego konwentu są inwentarze. Do dziś zachowało się sześć ksiąg zawierających spisy wyposażenia klasztoru i kościoła św. Urszuli. Pochodzą one z lat 1615–1741, późniejsze niestety zaginęły. Obecnie trzy księgi przechowywane są w ABKr²⁴, dwie w BJ²⁵, a jedna w APSK²⁶. W inwentarzach znajdują się dokładne opisy zabudowań oraz spisy wszystkich rzeczy, które składały się na wyposażenie kościoła, klasztoru, szpitala, apteki itd. Są one bardzo starannie sporządzone i obejmują również instrumenty oraz szczegóły konstrukcyjne budynku. Można dowiedzieć się z nich na przykład w jaki sposób muzyka była obecna w przestrzeni

²³ Helena Komaryńska, *Szpital Bonifratrów...*, op. cit., s. 117–119.

²⁴ ABKr, rkps A-2, *[Księga inwentarzy]*, 1615–1680; ABKr, rkps A-3, *Inventarium Conventus et Hospitalis Sanctae Ursulae Cracovien[sis] pro Capitulo Provinciali Varsaviae in Conuentu Generali Saudentibus Superis prospere celebrando, post peractam Visitationem Reuerendissimi in Christo Patris Saluatoris Maa' Lauri, Commisarij et Visitoris Generalis, nec non Prouincialis Prouinciae Sanctissimae Annunciatae Poloniae, et M. D. Lithuaniae, fideliter ac diligenter, Diebus Mensis Maij. Anno Domini Millesimo Septingentesimo Vigesimo Quarto conscriptum prout. sequitur*, 1724; ABKr, rkps Lib.II.7/2, *Inventarium Con[ven]tus et Hospitalis Sanctae Ursulae Cracoviae Ord. Sancti Joannis Dei existentis confectum atq3 Conscriptum Ultimis Diebus Maj. An[n]o D[omi]ni Millesimo Septemgesimo Trigesimo Nono sub Residentia Rend Ptris Appollinaris Kalinowski Sacerdotis Vicarij de Mandato Rdu Rendi Ptris Prolis pro interim usq3 ad Capitulum Constitutis, post depositionem elapse Ptris Prioris Cracovien' Christophori Polakowski*, 1739; ABKr, rkps Lib.II.7/1, *Inwentarz konwentu i szpitalu krakowski[ego] pod tytułem S. Ursule Panny y Męczenniczki Zakonu S. Jana Bożego spisany sub Regimine X. Za Gubernum W. O. Jana Tumanowicza spisany R. P. 1741. X A R P Maurity Kłaba Prier Proulis SSmae Annunciatae BVM Polonae et MDL. Tempore Gubior.*, 1741.

²⁵ BJ, rkps 5483 III, *Inventarium Conventus et Hospitalis S. Ursulae Cracovien' Ord. S: Joannis Dei. Tempore Visitationis A. R. P. Valeriani Wierzbęta per Regnum Poloniae et M. D. L. Provincialis nec non Prioris Conventus Sancti Floriani Zebrzydovien' sub Vicariatu R. P. Apollinaris Bukraba Sacerdotis, et noviter subintrante in praedictum Vicariatum Cracouien'. R. P. Mattheo Pietkiewicz Sacerdote Secretario protunc Provinciali conscriptum fideliterq3 revisum et Connotatum sub actu eiusdem Visitationis d[ie] 3tia 7mbris 1712de.*, 1735–1741.

²⁶ APSK, rkps 6597 (olim 316), *Inventarium Ecclesiae Conventus et Hospitalis Sanctae Ursulae Cracoviensis sub felicissimis auspiciis iucundissimi regiminis Admodum Reverendji Patris Joannis Maria Peretty Commissarii Visitoris Generalis ac Provincialis per Regnum Poloniae et M[agnum] D[ucatum] L[ithuanie] Ord[inis] S[ancti] Joannis Dei sub tempus gubernii huius Conventus Cracoviensis R[everendi] P[atris] Felicis Dziekiewicz Sacerdotis et indigni Superioris in Anno Domini 1735 conscriptum.*

(w kościele bonifratrów trębacze grali z ganku umieszczonego powyżej chóru, na którym znajdowały się organy).

Podczas badań nad kulturą muzyczną krakowskich bonifratrów przestudiowano również inną dokumentację archiwalną, m.in. księgę nowicjuszy i ślubów zakonnych z lat 1609–1680²⁷, księgę profesów z lat 1609–1867²⁸, księgi zmarłych²⁹, księgi kapituł domowych z lat 1632–1674 i 1694–1695³⁰ oraz z lat 1699–1863³¹, a także wybraną korespondencję. W spisach nowicjuszy i profesów nie odnaleziono zapisów dotyczących muzyków, dlatego na tej podstawie niemożliwe było stwierdzenie, czy wśród zakonników znajdowali się wykształceni muzycy i czy mogli mieć oni wpływ na życie muzyczne klasztoru³². Podczas posiedzeń kapituły domowej nie omawiano na ogół zagadnień związanych z muzyką. Nieliczne wzmianki na ten temat zostały wykorzystane w niniejszej pracy. Warto dodać, że podczas kwerendy okazało się, iż większość archiwaliów zachowanych w ABKr, w tym korespondencja, pochodzi z okresu późniejszego (po 1812 roku), nie wchodzącego w zakres projektu. Analizie poddano więc tylko niektóre listy sprzed 1812 roku³³.

Ostatnim rodzajem źródeł będących podstawą niniejszej pracy są księgi chorych, czyli jeden z rodzajów dokumentacji medycznej³⁴. W księgach chorych spisywano wszystkich pacjentów przybywających do bonifraterskiej lecznicy. Konstytucje Zakonne nakazywały: „[...] niech idzie Brat ten, który ma w opatrności rzeczy, y niech wpisze w Księgę która iuż na to iest zgotowana imię, przezwisko, Oyczyznę, lata, kondycyą, y wszytke iego odzież, y ieśliby co drogiego chory z sobą wniósł, abo gdy ozdrowieie, mogły by mu być

²⁷ ABKr, rkps Lib.II.8, *[Księga nowicjuszy i ślubów zakonnych]*, 1609–1680.

²⁸ ABZ, rkps bez sygn., *Cathalogus Adm[odum] R[evere]ndorum P[at]rum Prouin[cia]lium, Prioru[m] Vicarioru[m], Sacerdotum et caeteroru[m] P[at]rum ac Fr[at]rum post Introductione[m], sitae nrae Religionis, in Regnu Polon, breuiter in memoriae posteritatis conscriptus. Tempore Prouinlatq Adm. R. Pris Sigismundi Radecki*, 1609–1867.

²⁹ ABKr, rkps A-224, *Liber Mortuorum*, 1611–1913; rkps Lib.I.52, *[Liber Mortuorum]*, 1658–1927; ABKr, rkps Lib.II.5, *Liber Vbi adnotari debent nostri Religiosi Defuncti*, 1724–1781.

³⁰ BCz, rkps 3630 III, *Acta capitularia conventus Bonifratrum Cracoviensis*, 1632–1674, 1694–1695; BCz, rkps 3629 III, *Acta congregationum conventus Bonifratrum Cracoviensis*, 1675–1697.

³¹ ABKr, rkps Lib.II.10, *[Księga kapituł konwentu św. Urszuli w Krakowie]*, 1699–1707; ABKr, rkps Lib.II.9, *[Księga kapituł konwentu św. Urszuli w Krakowie]*, 1707–1863.

³² Kilkunastu muzyków odnotowano w klasztorach w Cieszynie i Wrocławiu, zob. Maksymilian Kuśka, *Muzyka w życiu cieszyńskich bonifratrów...*, op. cit.; Grzegorz Joachimiak, *Z działalności muzycznej...*, op. cit., s. 21–32.

³³ ABKr, sygn. C-1, *[Bonifratrzy w Krakowie: akta luźne]*, 1810–1815.

³⁴ Bonifratrów uznaje się za prekursorów w zakresie tworzenia dokumentacji medycznej, zob. Helena Komaryńska, *Sposób sporządzania ewidencji chorych w szpitalach bonifratrów na ziemiach polskich w XVII–XVIII wieku*, w: *Bracia, czyńcie dobro...*, op. cit., s. 197–209; eadam, *Szpital Bonifratrów w Krakowie...*, op. cit., s. 221–228. W ABKr zachowały się jedne z najstarszych ksiąg chorych w Europie. Najstarsza księga została sporządzona w latach 1628–1641 w szpitalu w Zebrzydowicach, zob. ABKr, rkps A-173, *[Księga chorych. Szpital Bonifratrów w Zebrzydowicach]*, 1628–1641.

przywroczone, a potem na kraiu teyże Księgi przy tymże wypisaniu, niech napisze dzień, którego chory wynidzie abo umrze”³⁵. Wśród pacjentów znajdowali się biedacy, studenci, służący oraz przedstawiciele różnych rzemiosł, m.in. szewcy, krawcy, rzeźnicy, piekarze itd. W szpitalu leczono również muzyków³⁶. Z okresu działalności szpitala w konwencie św. Urszuli zachowało się pięć ksiąg chorych. Dwie najstarsze, pochodzące z lat 1657–1676 oraz 1692–1715, były już przedmiotem zainteresowania autora niniejszej pracy³⁷. Odnaleziono w nich dwudziestu trzech muzyków, w tym kantorów, wokalistów, organistów, organmistrzów, skrzypków, trębaczy, puzonistów i innych. Księgi chorych z lat 1716–1750 niestety nie zachowały się do dziś. Na potrzeby niniejszego projektu objęto badaniem trzy kolejne księgi, pochodzące z lat 1750–1773³⁸, 1773–1796³⁹ oraz 1796–1823⁴⁰. W pierwszej z nich nie odnaleziono żadnego muzyka, z drugiej nie można było skorzystać, ponieważ obecnie znajduje w konserwacji i będzie udostępniona badaczom dopiero w 2018 roku, natomiast z trzeciej księgi wypisano nazwiska kolejnych dziewięciu muzyków krakowskich (zob. dalsza część pracy).

³⁵ *Światło Drog Niebieskich, Wielkiego w Kościele Bożym Luminarza Augustyna Świętego Reguły y Konstytucya S. Jana Bożego, Dla Braci od Miłosierdzia. W Splendorze Godnych Imion. Przewielebnego w Bogu Oyca Franciszka Neuman Prowincyała, y Wielebnych Oycow Przeorow Polskiej y Litewskiej Prowincyi tegoż Zakonu Publicznemu na widok świata Wystawiona. Przez W.O.R.B.K.W.G.P.*, Kraków 1728, s. 68.

³⁶ Marek Bebak, *Nieznane informacje o muzykach...*, op. cit., s. 27–33.

³⁷ Ibidem.

³⁸ ABKr, rkps A-122, *Liber Vitae & Mortis sub Gubernio Adm Rdi ac Vblis in Xsto Patris Paschalis Stircelheimer Sacerdotis et Vicary p.t. Existentis Anno Domini 1750 inceptus. Pax vivis qui es defunctis*, 1750–1773.

³⁹ ABKr, rkps A-123, *Liber Infirmorum Conventus Cracoviensis ad S[anc]tam Ursulam Usui post per actam Visitationem ab A[nn]o 1773*, 1773–1796.

⁴⁰ ABKr, rkps A-124, *Liber Infirmorum Conventus Cracoviensis ad Sanctam Ursulam U: et M. Ordinis Sancti Joannis de Deo FF: Misericordia seu Continuatio a Die 1ma 9bris 1796ti Anni Inceptus*, 1796–1823.

MUZYCZNY KALENDARZ I UWAGI NA TEMAT HIPOTETYCZNEGO REPERTUARU ORAZ JEGO FUNKCJI

Z ksiąg wydatków wynika, że krakowscy bonifratrzy nie posiadali własnego zespołu muzycznego, lecz zatrudniali muzyków na najważniejsze święta i uroczystości, m.in. w dzień św. Jana Bożego – założyciela Zakonu (8 marca), św. Urszuli – patronki kościoła (21 października), w dniu Bożego Ciała i przez całą oktawę Bożego Ciała, podczas rorat itd. W księgach znajdują się również zapisy poświadczające udział muzyków w obchodzie Wielkiego Postu, gdy grano pasje, oraz mówiące o muzykach grających lub śpiewających litanie w pozostałych okresach liturgicznych.

Najwcześniejsza wzmianka na temat muzyki zawarta w księgach wydatków pochodzi z 23 października 1617 roku i mówi o muzycznej oprawie mszy podczas święta patronalnego św. Urszuli: „Czo muzyczy spiewali mszy w dzień S. Ursulae złotych s[z]eść”⁴¹. Z biegiem lat bonifratrzy wynagradzali muzyków coraz częściej, lecz mniejszymi kwotami lub w postaci piwa, wódki lub wina („za piwo dla muzyki”, „za wódkę dla muzyków co litanie grali” itd.). Ogólna kwota wydatkowana w ciągu roku na muzyków i naprawę instrumentów wynosiła w II połowie XVII wieku między 100 a 150 zł, natomiast w I połowie XVIII wieku około 20 zł (zob. wypisy źródłowe). Zwykle za udział w większych uroczystościach, np. w dzień św. Jana Bożego, kapeli wypłacano z kasy konwenckiej od 6 do 30 złotych, najczęściej około 12–15 złotych. Zróżnicowane honoraria mogły mieć związek z liczebnością zespołu, albo wynikać z aktualnej kondycji finansowej konwentu. Dnia 29 czerwca 1631 roku zapłacono 63,12 złotych „musicis 11 qui per tota octava Corporis Christi laudabant in templo”⁴². Czasami muzycy odbierali pensję jednorazowo za kilka występów lub za cały okres liturgiczny. Księgi wydatków rejestrują wpisy takie jak np.: „Musicis qui per tres dies triumph saliter cantabant ludebant tam i templo quam extra – zł 93,5”⁴³, „Muzykantom za Passyą przez Post graną – zł 20,00”⁴⁴ lub „Muzykantom kontentacij co bez całą oktawę na churze [sic!] grali – zł 4,6”⁴⁵.

⁴¹ ABKr, rkps A-15/1, *[Regestr wydatków: wydatki gospodarcze, za usługi i inne]*, 1616–1618, k. 31v (pod datą 23.10.1617).

⁴² ABKr, rkps A-18, *Incipit Liber spens Con[ven]tus ac Hospitalis S. Ursulae Crac. Anno Dni 1630 die 1 Juny*, 1630–1633, s. 119 (pod datą 29.06.1631).

⁴³ Ibidem, s. 78 (pod datą 07.03.1631).

⁴⁴ ABKr, rkps A-27, *[Regestr wydatków]*, 1680–1684, s. 221 (pod datą 31.03.1684).

⁴⁵ ABKr, rkps A-30, *Regestr Expensow poczyzna sie po odiezdzie W. O. Kazimierza Kudzińskiego Przeora Krakowskiego do Zebrzydowicy oraz powróciwszy do konwentu w Chorobie będącego pisane Przez W. X. Apolinara Bukrabę Wikaryego*, 1711–1720, k. 18r (pod datą 09.04.1713).

Na podstawie analizy zapisów w księgach rachunkowych udało się stworzyć listę świąt, podczas których bonifratrzy zatrudniali muzyków. Są to z jednej strony wspomnienia świętych związanych z Zakonem, np. św. Jana Bożego – założyciela Zakonu, św. Urszuli – patronki kościoła i klasztoru, św. Józefa – od 1659 roku patrona szpitala⁴⁶, św. Augustyna – autora Reguły, zaś z drugiej strony – najważniejsze okresy i święta roku liturgicznego – Adwent, Boże Narodzenie, Wielki Post, Wielki Tydzień, Wielkanoc, Boże Ciało.

Z ksiąg wydatków wynika, że bonifratrzy z konwentu św. Urszuli, niezależnie od ówczesnej kondycji finansowej klasztoru, przynajmniej dwa razy w roku wynajmowali i opłacali muzyków – w dniu wspomnienia św. Jana Bożego (8 marca) oraz św. Urszuli (21 października). Oprawa muzyczna pozostałych dni świątecznych nie była obligatoryjna. Od drugiej połowy XVII wieku do tych „obowiązkowych” dni dołączono również uroczystość poświęcenia kościoła. Choć świątynia została konsekrowana przez sufragana krakowskiego Mikołaja Oborskiego 20 października 1675 roku⁴⁷, to jednak uroczysty obchód rocznicy przesuwano w kolejnych latach na sierpień, być może ze względu bliski w czasie odpust, który odbywał się 21 października⁴⁸.

Podczas wspomnianych świąt występowała kapela wokalnie-instrumentalna⁴⁹. Do uświetniania uroczystości patronalnych zapraszani byli ponadto trębacze, których opłacano niezależnie od muzyków z kapeli: „Tubicinibus pro festo S. Ursulae”⁵⁰, „Trębaczom którzy trąbieli na fest Jana Bozego”⁵¹. Trębacze występowali również podczas innych okoliczności, np. trzykrotnie w czerwcu 1675 roku w związku ze oblóczynami brata Ludwika⁵².

⁴⁶ W 1659 roku w szpitalu wystawiono nowy ołtarz poświęcony św. Józefowi, dlatego zaczęto posługiwać się nazwą „infirmaria św. Józefa”, zob. Helena Komaryńska, *Szpital Bonifratrów w Krakowie...*, op. cit., s. 160.

⁴⁷ Helena Komaryńska, *Szpital Bonifratrów w Krakowie...*, op. cit., s. 148; zob. również: ABKr, rkps A-2, [Księga inwentarzy], op. cit., k. 120r.

⁴⁸ „Muzykom co grali na dedykacją [...]”, „Muzyce co grali na dedykację nieszpory y Msze”, cyt. za: ABKr, rkps A-26, *Percepta Con[ven]tus et H[ol]s[pita]lis Cracovien[is] S[anc]tae Ursulae R[everen]dis P[at]ris Prioris Ab Anno D[omi]ni 1671, 1671–1680*, k. 106r (pod datą 30.08.1676), 126r (pod datą 29.08.1677); „Muzycze na Fest dedicationis Eccl[esi]a[e] którzy grali na Fest ten”, cyt. za: ABKr, rkps A-27, [Regestr wydatków], op. cit., s. 26 (pod datą 25.08.1680).

⁴⁹ „Musicis qui per duos dies cantabant ac ludebant missas, vespervas et passionem D[omi]ni”, cyt. za: ABKr, rkps A-18, *Incipit liber spens Con[ven]tus...*, op. cit., s. 213 (pod datą 07.03.1632).

⁵⁰ ABKr, rkps A-21, *Księgi Szafarskie Anno 1645, 1645–1647*, k. 52v (pod datą 23.10.1646).

⁵¹ ABKr, rkps A-27, [Regestr wydatków], op. cit., s. 123 (pod datą 09.03.1682).

⁵² „Muzykom, Trębaczom y Gosciom”, „Muzykom Piwo y Gorzałka także y Trębaczom na oblóczyny br. Ludwika”, „Za piwo Trębaczom”, cyt. za: ABKr, rkps A-26, *Percepta...*, op. cit., k. 75v (pod datą 02.06.1675), 77r (pod datą 18.06.1675), 77v (pod datą 21.06.1675).

Tabela 1. Spis świąt i okresów liturgicznych, podczas których w konwencie św. Urszuli wynajmowano muzyków

Święto lub okres	data	lata, w których odnotowano wydatek na muzykę
Objawienia Pańskiego (Trzech Króli)	6 stycznia	1676, 1684
Święto Ofiarowania Pańskiego	2 lutego	1631
Św. Jana Bożego ⁵³	8 marca	1631–1633, 1643–1650, 1661–1662, 1664–1684, 1691, 1713–1719, 1728–1731, 1740–1742, 1761–1771, 1773–1789, 1791–1793, 1794–1809
Św. Józefa	19 marca	1672–1673, 1675, 1678, 1680, 1684, 1716, 1720
Wielki Post	różnie	1632, 1663, 1665, 1667–1674, 1677–1678, 1680–1684, 1690, 1713, 1716, 1720
Wielki Tydzień	różnie	1671, 1672, 1673, 1674, 1677, 1680–1682, 1714
Wielkanoc	różnie	1631, 1632, 1633, 1667, 1671–1674, 1678, 1680–1681, 1765–1766
Boże Ciało i oktawa Bożego Ciała	różnie	1631–1633, 1646, 1661–1662, 1665, 1667, 1669–1674, 1676, 1679–1680, 1682–1684, 1688, 1690–1691, 1715, 1718–1719, 1742, 1766
Św. Jakuba Starszego, Apostoła	25 lipca	1661
Dedicacione Ecclesiae	sierpień	1675–1677, 1680–1684, 1688–1690, 1713–1714, 1719, 1729–1730, 1739–1741
Św. Augustyna	28 sierpnia	1632, 1673–1674, 1680
Narodzenie NMP	8 września	1689
Św. Michała Archanioła	29 września	1674, 1683
Św. Urszuli	21 października	1617, 1619–1620, 1631–1633, 1640–1647, 1649, 1661, 1663–1676, 1679–1684, 1689–1690, 1711, 1713–1717, 1719, 1727–1730, 1739–1741, 1759, 1762, 1764–1770, 1772–1792, 1794–1808
Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza	28 października	1675
Św. Szymon		1683
Św. Marcina	11 listopada	1675
Św. Katarzyna	25 listopada	1675
Św. Ambrożego	7 grudnia	1688
Adwent, Roraty	grudzień	1646, 1660–1661, 1665–1670, 1673–1675, 1680–1682, 1689
Boże Narodzenie	25 grudnia	1631, 1668, 1674, 1683–1684

⁵³ Jan Boży został beatyfikowany przez papieża Urbana VII w 1630 roku, zaś kanonizowany w 1690 roku przez papieża Aleksandra VIII, zob. Iwona Pietrkiewicz, *Miser res sacra...*, op. cit., s. 19.

Podobnie jak w innych ośrodkach kultu religijnego, w kościele św. Urszuli przez cały okres Wielkiego Postu oraz w czasie Triduum Paschalnego wykonywano pasje: „od grania Passiey przez Wielki Post muzyczne”⁵⁴, „Muzyczne którzy zskonczeni [sic!] Passią Wielki Piątku [sic!] na gorzałkę”⁵⁵. W 1720 roku odnotowano wydatek 12 złotych „Kapelli co w piątki postne Passią solennie grywali przez post”⁵⁶, co oznacza, że pasje wykonywane były przede wszystkim w piątki. Niemożliwe jest ani odtworzenie repertuaru wykonywanego u bonifratrów, ani obsady wykonawczej utworów, ponieważ pod terminem „muzyka” mógł kryć się zarówno zespół wokalny, jak i wokально-instrumentalny. Biorąc pod uwagę niewielkie honoraria wypłacane muzykom, można przyjąć, że zespół nie był liczny. Pasje mogły więc być śpiewane albo jednogłosowo (chorałowo), albo wielogłosowo, np. przez kwartet wokalistów lub inną obsadę z towarzyszeniem organów, ewentualnie ze wzmocnieniem instrumentalnym. Aby wskazać kompozycje, które – chociażby hipotetycznie – mogły być wykonywane w bonifraterskiej świątyni, należałoby sięgnąć do repertuaru kapeli kościoła mariackiego, kapeli jezuickiej, kapeli kolegiaty św. Anny lub kapeli karmelitów z Piasku, bowiem występy tych zespołów zostały udokumentowane źródłowo (zob. niżej).

Ciekawą oprawę muzyczną musiały mieć czuwania przy Bożym Grobie. W 1680 odnotowano zapłatę 3 złotych „od pożyczania instrumentu albo pozytywu do grobu Pańskiego na Wielki piątek y organiście”⁵⁷, zaś rok później 3 złote 6 groszy „od pożyczanie pozytywu na Wielki piątek do grobu Panskiego y zkrzypic [sic!]”⁵⁸. Z powyższego zapisu wynika, że o oprawę muzyczną Triduum Paschalnego dbała cała kapela wokально-instrumentalna⁵⁹ lub pojedynczy muzycy – organiści i skrzypkowie. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XVII wieku kilkakrotnie opłacano bowiem skrzypka lub skrzypków i organistę „co grali przy grobie”⁶⁰. Zastanawiający jest jednak fakt wykorzystywania instrumentów w Wielki Piątek, bowiem w tym dniu Kościół zakazywał ich użycia. Utwory instrumentalne mogły stanowić zatem interpolacje w chorałowym wykonaniu Pasji, podobnie

⁵⁴ ABKr, rkps A-27, [Regestr wydatków], op. cit., s. 6 (pod datą 15.04.1680).

⁵⁵ Ibidem, s. 7 (pod datą 17.04.1680).

⁵⁶ ABKr, rkps A-30, *Regestr Expensow...*, op. cit., k. 120v (pod datą 30.03.1720).

⁵⁷ ABKr, rkps A-27, [Regestr wydatków], op. cit., s. 8 (pod datą 19.04.1680).

⁵⁸ Ibidem, s. 64 (pod datą 06.04.1681).

⁵⁹ „Musicis qui apud sepulchrum in parasceue sabatho magno ludebant sacra vesperos qui in festa Resurrectionis Christi cantabant ac ludebant”, cyt. za: ABKr, rkps A-18, *Incipit Liber spens Con[ven]tus...*, op. cit., s. 228 (pod datą 15.04.1632).

⁶⁰ ABKr, rkps A-25, *Liber Expensarum Spenditoris facta sub tempus administrationis in off[ici]o Prioratus R[ever]endi Pri[ori]s Seraphini Kęsiewicz incipite a die 22 Nouembris Anno currendi 1660, 1660–1671*, k. 104v (pod datą 05.04.1665), 147v (pod datą 10.04.1667), 252r (pod datą 03.04.1671); ABKr, rkps A-26, *Percepta...*, op. cit., k. 10r (pod datą 16.04.1672), 28v (pod datą 09.04.1673), 43v (pod datą 27.03.1674), 119v (pod datą 24.04.1677).

jak miało to miejsce w niektórych świątyniach jezuickich i na Jasnej Górze⁶¹ lub mogły być wykorzystywane podczas bliżej niezidentyfikowanego paraliturgicznego nabożeństwa pasywnego, obejmującego na przykład wokalnie-instrumentalne opracowania planktów⁶².

Rezurekcja w dawnych wiekach odbywała się albo w Wielką Sobotę wieczorem albo o świcie w Wielkanoc. Podczas rezurekcji w kościele bonifratrów występowała kapela, grał też organista, co było odnotowywane w księgach rachunkowych⁶³. Płacono wówczas na przykład „muzikantom po Rezurekcji od grania, na miud [sic!]”⁶⁴. W niedzielny poranek odbywała się uroczysta jutrznia, podczas której śpiewał specjalnie zatrudniany na tę okazję kantor: „kantorowi co na jutrzni śpiewał”⁶⁵. Kapela występowała przez całe święta podczas mszy oraz nieszpórów, o czym świadczą zapisy takie jak „za gorzałkę dla muzyki co przez święta grała”. Regularnie grał również organista: „Organiście gratiales, item drugiego y trzeciego dnia świąt”⁶⁶.

Podobne produkcje muzyczne miały miejsce w czasie innych świąt i okresów liturgicznych, m.in. w czasie adwentu: „Kantorowi co przez Aduent śpiewał”⁶⁷. „Śpiewakom co Rorati śpiewali”⁶⁸, „Muzykom od śpiewania Roratów y na Boże Narodzenie”⁶⁹. Repertuar mógł być bardzo szeroki – od czterogłosowych mszy i motetów utrzymanych w *stile antico*, znanych chociażby ze źródeł wawelskich, aż do koncertów wokalnie-instrumentalnych.

Muzyką uświetniano również ważne wydarzenia zakonne: obłóczyny, śluby zakonne, kapituły prowincjalne oraz wizytacje. Z ksiąg wydatków udało się wydobyć tylko kilka zapisów na ten temat. Dnia 18 czerwca 1675 roku wypłacono w „naturze”, tzn. w postaci piwa i wódki, równowartość jednego złotego i sześciu groszy „Muzykom [...] także y Trębaczom na obłóczyny br. Ludwika”⁷⁰. Muzykowano także w czasie trwania kapituły generalnej⁷¹ oraz prowincjalnej⁷², gdy wybierano nowe władze zakonne.

⁶¹ Tomasz Jeż, *Kultura muzyczna jezuitów na Śląsku i ziemi kłodzkiej (1581–1776)*, Warszawa 2013, s. 170; Marcin Konik, *Życie muzyczne w dominikańskim konwencie Bożego Ciała we Lwowie*, w: *Życie muzyczne w klasztorach dominikańskich...*, op. cit., s. 172.

⁶² Alina Mądry, *Barok – część 2: 1697–1795. Muzyka religijna i jej barokowy modus operandi*, Warszawa 2013 «Historia muzyki polskiej» t. 3, cz. 2, s. 687–708.

⁶³ ABKr, rkps A-18, *Incipit Liber spens Con[ven]tus...*, op. cit., s. 96 (pod datą 22.04.1631), 228 (pod datą 15.04.1632).

⁶⁴ ABKr, rkps A-33/1, *[Regestr wydatków]*, 1755–1778, s. 138 (pod datą 30.03.1766).

⁶⁵ ABKr, rkps A-25, *Liber Expansarum...*, op. cit., k. 128v (pod datą 30.04.1666); rkps A-26, *Percepta...*, op. cit., k. 43v (pod datą 27.03.1674), 131r (pod datą 07.04.1678); rkps A-27, *[Regestr wydatków]*, op. cit., s. 8 (pod datą 21.04.1680).

⁶⁶ ABKr, rkps A-33/1, *[Regestr wydatków]*, op. cit., s. 138 (pod datą 30.03.1766).

⁶⁷ ABKr, rkps A-25, *Liber Expansarum...*, op. cit., k. 123r (pod datą 02.01.1666).

⁶⁸ Ibidem, k. 140v (pod datą 23.12.1666).

⁶⁹ Ibidem, k. 185v (pod datą 21.12.1668).

⁷⁰ ABKr, rkps A-26, *Percepta...*, op. cit., k. 77r (pod datą 18.06.1675).

Poza wyżej wskazanymi świętami i nadzwyczajnymi wydarzeniami, muzycy towarzyszyli bonifratrom na co dzień – podczas zwykłych mszy i nieszpórów, wykonywali litanie oraz występowali podczas pogrzebów i mszy żałobnych. Z archiwaliów udało się wydobyć kilka przykładów (zob. tabela 2).

Tabela 2. Muzyka żałobna w kościele św. Urszuli.

data	wypis źródłowy
10.08.1639	„Muzykom co grali na pogrzeb[ie] syna Pana Doctora naszego” ⁷³
05.10.1646	„Pro Missis in funeral[is] R[everendissi]mi P[ater] G[e]n[er]alis” ⁷⁴ „Musicis qui cantabant” ⁷⁵
14.12.1647	„Musicis qui cantauerunt Missam in funere Fratris Balthasari” ⁷⁶
28.01.1672	„Za Gorzałkę dla Muzyki co spiwali Recuiem” ⁷⁷
29.10.1672	„Za gorzałkę dla Muzyki przy pogrzebie P[ana] Jana Cyrulika” ⁷⁸
27.03.1675	„Na pogrzeb za duszę R[evere]ndi P[at]ris G[e]n[er]alis tak za msze S. iako y Muzykę” ⁷⁹
22.05.1675	„Za gorzałkę dla Muzykow y Xięzy” [prawdopodobnie po pogrzebie złotnika] ⁸⁰
05.12.1676	„Muzykom za kwarte Gorzałki co Mszę grali na pogrzebie” ⁸¹
23.06.1720	„Spiwakowi Michałowi od Pogrzebu” ⁸²

W konwencie św. Urszuli bardzo często odprawiano msze żałobne, nierzadko z udziałem muzyki, za zmarłych członków zakonu (w tym generała i prowincjała), zmarłych mieszkańców Krakowa oraz pacjentów bonifraterskiego szpitala. Jak już wspomniano, do szpitala bardzo często przyjmowano osoby najbiedniejsze, bezdomnych, biedaków i żebraków. Wśród nich byli pacjenci w bardzo ciężkim stanie, a nierzadko pod drzwiami lecznicy zakonnicy znajdowali chorych w stanie agonalnym lub zmarłych, np. 16 lutego 1715

⁷¹ „Musicis et Cantoribus qui primas et 2das vesp[er]as et Missam decantabant in D[omi]nica Caph[itu]li Generali – zł. 16,21”, cyt. za: ABKr, rkps A-18, *Incipit Liber spens Con[ven]tus...*, op. cit., s. 345 (pod datą 19.04.1633).

⁷² „Pro Sacro Cantato Musicis Die Capituli St. Septe. – zł 7,15”, cyt. za: ABKr, rkps A-20, *Regestr wydatków przes [sic!] mnie Brata Jozefa Zlotowskiego Przeora Krakowskiego na kapitule General[nej] obranego*, 1639–1645, k. 132v (pod datą 16.06.1642); „Od litanij muzykom przy indulgencji podczas Kapituły – zł 1,00”, cyt. za: ABKr, rkps A-26, *Percepta...*, op. cit., k. 120v (pod datą 10.05.1677).

⁷³ ABKr, rkps A-20, *Regestr wydatków...*, op. cit., k. 4v (pod datą 10.08.1639).

⁷⁴ ABKr, rkps A-21, *Księgi Szafarskie...*, op. cit., k. 50v (pod datą 05.10.1646).

⁷⁵ Ibidem, k. 50v (pod datą 05.10.1646).

⁷⁶ ABKr, rkps A-22, *Expensa sub administratione Adm[odum] R[evere]ndi Pri[ori]s F. Gabrielis Vitalis Prouincialis in Regno Poloniae et Prioris Conuentus et Hospitalis Sanctae Vrsulae Cracouien[is]. Anni 1647, 1647–1650*, k. 17v (pod datą 14.12.1647).

⁷⁷ ABKr, rkps A-26, *Percepta...*, op. cit., k. 6r (pod datą 28.01.1672).

⁷⁸ Ibidem, k. 19r (pod datą 29.10.1672).

⁷⁹ Ibidem, k. 70v (pod datą 27.03.1675).

⁸⁰ Ibidem, k. 74v (pod datą 22.05.1675).

⁸¹ Ibidem, k. 111r (pod datą 05.12.1676).

⁸² ABKr, rkps A-30, *Regestr Expensow...*, op. cit., k. 126r (pod datą 23.06.1720).

roku „podczas niesporu porzuczono chłopca Woyciecha w forcie, rodziców niewiadomych, którego wzielismy do infirmaryey położyli na łozku obmywszy y sakramentami SS: opatrzyliśmy widząc bliskiego śmierci. Odzienie iego kubraczek biały zły, bocięta złe czarne, czapka zła z białem <nieczytelne słowo> koszula na nim, mający lat 15”⁸³, zaś 8 grudnia 1796 roku „przynieśli Żołnierze Mieyscy nieznajomego człowieka bez duszy”⁸⁴. Bonifratrzy byli zobligowani do odprawienia mszy pogrzebowej każdemu zmarłemu pacjentowi szpitala, który nie posiadał rodziny ani opiekuna⁸⁵. Z konstytucji zakonnych wynika, że po śmierci pacjenta zakonnicy musieli odśpiewać w kaplicy *Miserere mei Deus*: „Skoro chory panu Bogu ducha odda, ma być uwiniony w prześcieradło, y wyniesiony z Niemocnice, a mają przednim nieść Krucyfix y świecę zapaloną, a Bracia zeydą się do Kaplice śpiewać *Miserere mei Deus*, które skończywszy, zostawią i tam ciało, aż czas będzie pogrzebu, na ten czas zadzwonią we dzwonek, aby się ześli wszyscy Bracia na odprawowanie obrzędu wspólnie z Kapłanem, a nazajutrz ma być czytana Msza za iego duszę, w każdy Poniedziałek, tak w Niemocnicach iako y w kościołach naszych Szpitalow, mają być miane Msze za dusze zmarłych w naszych Szpitalach, a gdyby się trafiło, że w poniedziałek przypadło Święto uroczyste, mają być przełożone na dzień blisko przyszły wolny”⁸⁶. W kościele św. Urszuli odprawiano także msze żałobne za zmarłych nie związanych bezpośrednio z Zakonem. W księgach rachunkowych dość często można spotkać wpisy: „Za mszę X[iędzu] y Kantorowi co mszę śpiewał requialną”⁸⁷.

Jednym z ciekawych sposobów pozyskiwania dodatkowych środków finansowych przez bonifratrów było wykorzystywanie dzwonu umieszczonego na dzwonnicy kościoła św. Urszuli. „Dzwonienie” podczas procesji pogrzebowej z pewnością dodawało powagi i splendoru uroczystości, dlatego mieszkańcy Krakowa chętnie przekazywali datki na ten cel, np. za dzwonienie podczas procesji pogrzebowej wojewody krakowskiego bonifratrzy otrzymali 72 złote⁸⁸.

W kościele św. Urszuli bardzo często wykonywano litanie („Muzykom co litanie grali”). Z Konstytucji Zakonu wiadomo, że litanie miały być wykonywane codziennie po czytanej mszy: „Ma być na każdy dzień czytana Msza w naszych Niemocnicach, a potem ma

⁸³ ABKr, rkps A-121, *Liber Pauperum Infirmorum Vitae et Mortis sub Administratione Ad[mod]um R[evere]ndi Patris Valeriani Ługowski Conventus et Hospitalis S[anctae] Ursulae, Cracoviensis Prioris Ord[inis] S[ancti] Joannis Dei Anno Verbi Incarti 1692, 1692–1715*, k. 264r.

⁸⁴ ABKr, rkps A-124, *Liber Infirmorum...*, op. cit., k. 1v.

⁸⁵ Helena Komaryńska, *Szpital Bonifratrów w Krakowie...*, op. cit., s. 225.

⁸⁶ *Światło Drog Niebieskich...*, op. cit., s. 71.

⁸⁷ ABKr, rkps A-25, *Liber Expensarum...*, op. cit., k. 113r (pod datą 01.08.1665).

⁸⁸ Helena Komaryńska, *Szpital Bonifratrów w Krakowie...*, op. cit., s. 213.

być śpiewana Litania, prosząc Pana Boga za szczęśliwy stan Kościoła świętego, za Oyca Papieża, za wykorzenie kacerstwa, za najjaśniejszego Pana Protektora, y za Dobrodzieje naszego Zakonu, za ubogie chore y wierne zmarłe, mowiac trzy pacierze y trzy Zdrowaś Marya, trzykroć do tegodnia głosem ma być mowiona Nauka Chrześcijanska, aby ją wszyscy mogli rozumieć [...]”. Choć muzycy nie wykonywali litanii codziennie, lecz tylko kilka razy w miesiącu, to w zachowanych księgach wydatków honoraria za wykonanie litanii odnotowano blisko 700 razy. Był to więc bardzo istotny element kultury muzycznej. W dniach nieobecności kapelistów, litanie mogły być śpiewane lub recytowane przez zakonników. Pozostaje tajemnicą jakiego typu opracowania litanii wykonywano w konwencie św. Urszuli. Najprawdopodobniej wykorzystywano tekst litanii loretańskiej, bowiem był on najchętniej wybierany przez kompozytorów XVII i XVIII wieku⁸⁹. Wobec braku repertuaru oraz spisów wykorzystywanych w kościele muzykaliów, nie jest możliwe stwierdzenie czy były to kompozycje *a cappella*, czy wokalnie-instrumentalne, czy utrzymane w *stile antico*, czy koncertujące. Biorąc pod uwagę fakt, że konwent św. Urszuli funkcjonował przez ponad dwa stulecia, należy podejrzewać, że w tak długim okresie zmieniały się preferencje muzyczne zarówno wykonawców, jak i bonifratrów.

Muzycy grali również podczas procesji, które w dawnych wiekach odbywały się bardzo często. Noszono wówczas ze sobą instrumenty, co odnotowano w księgach wydatków: „chłopom co pozitiw noszili na processij”⁹⁰. Była to wówczas powszechnie stosowana praktyka, znana także w innych kościołach parafialnych i zakonnych.

W marcu, kilka dni po zakończeniu obchodów dnia założyciela Zakonu, muzyka rozbrzmiewała także w infirmerii podczas odpustu św. Józefa – patrona szpitala. W księgach wydatków odnotowano wypłaty „Muzykom od litaniey grania na gorzałkę co grali w Infirmarie na S. Joseph po obiedzie passią na piwo dwurazne y gorzałkę”⁹¹. Warto w tym miejscu dodać, że w swoich szpitalach bonifratrzy leczyli także osoby chore psychicznie, a jednym ze sposobów leczenia „szaleństwa”, „manii”, „melancholii”, „waryacyji” czy „hipochondrii” było słuchanie muzyki „rozweselaiaćey ich umysł”⁹². Prawdopodobnie z tego

⁸⁹ Alina Mądry, *Barok...*, op. cit., s. 671.

⁹⁰ ABKr, rkps A-25, *Liber Expensarum...*, op. cit., k. 132r (pod datą 01.07.1666).

⁹¹ ABKr, rkps A-26, *Percepta...*, op. cit., k. 165v (pod datą 19.03.1680).

⁹² Ludwik Perzyna, *Lekarz dla włościan, czyli Rada dla pospólstwa...*, Kalisz 1793, s. 199. Na temat Ludwika Perzyny zob. Hubert Andrzej Matusiewicz, *Brat Ludwik Perzyna (1742–1800). Lekarz i pisarz w bonifraterskim habicie*, Rzym, Warszawa 2010.

powodu od lat trzydziestych XVII wieku w lecznicy stał klawesyn, na którym grywano by umilić czas pacjentom: „Clavicembale ad recreandos infirmos”⁹³.

MUZYCY

Niestety nie wiemy dokładnie jacy muzycy występowali w kościele św. Urszuli i skąd się rekrutowali. Jak już wspomniano, z dostępnej dokumentacji źródłowej wynika, że był to zespół wokalny-instrumentalny⁹⁴. Wydaje się także, że podczas liturgii o oprawę muzyczną musieli dbać profesjonalni muzycy, dlatego w XVII wieku mogli to być członkowie kapeli katedralnej, istniejącej od 1619 roku, kapeli kościoła Mariackiego, ufundowanej w 1638 roku przez krakowskich mieszczan lub kapeli z jezuickiego kościoła św. Barbary, istniejącej od lat trzydziestych. W XVIII wieku z całą pewnością w kościele św. Urszuli występowali członkowie kapeli jezuickiej (ich obecność odnotowano w latach 1711⁹⁵, 1718⁹⁶, 1719⁹⁷, 1727⁹⁸, 1729⁹⁹, 1731¹⁰⁰, 1764¹⁰¹), kapeli kolegiaty św. Anny (w latach 1765¹⁰² i 1769¹⁰³) oraz kapeli karmelitańskiej (w roku 1766¹⁰⁴).

Obsada kapeli występującej w kościele bonifratrów najprawdopodobniej nie była rozbudowana, ponieważ samo miejsce, w którym grali muzycy, czyli chór kościelny, było raczej niewielkie. Jest wysoce prawdopodobne, że obsada ograniczała się do tzw. *Kirchentrio*,

⁹³ ABKr, rkps A-2, *Inuentarium Monasterij et Hospitalis S. Vrsulae Crac. Die 9 Februarij a Fratre Priore Ambrosio Konieczkowic ad Capitulum Generale discedente Romam conscriptum Anno Dni 1633*, k. 41v.

⁹⁴ „Cantoribus pro festo Sanctae Ursulae, id est, Magistro Capellae cum instrumentalistis, qui canebant Massam magnam et secundas Vesperas”, cyt. za: ABKr, rkps A-16/1, *[Regestr wydatków]*, 1616–1621, k. 103r (pod datą 29.10.1620).

⁹⁵ „Kapelli od OO. Jezuitów zł dziesięć”, cyt. za: ABKr, rkps A-30, *Regestr Expensow...*, op. cit., k. 2v (pod datą 21.10.1711).

⁹⁶ „Kapeli Jezuickiej”, „Zapłaciło się kapelli Jezuickiej którzy grali przez całą Oktawę Bożego Ciała rano y wieczor także y Processyą solenną”, cyt. za: ABKr, rkps A-30, *Regestr Expensow...*, op. cit., k. 85v (pod datą 08.03.1718), 90r (pod datą 30.06.1718).

⁹⁷ „Kapelli Jezuickiej którzy grali podczas festu zapłaciło się złotych dziesięć”, cyt. za: ABKr, rkps A-30, *Regestr Expensow...*, op. cit., k. 99v (pod datą 09.03.1719).

⁹⁸ „Kapelli Jezuickiej zło 6,00”, cyt. za: ABKr, rkps A-32/1, *[Regestr wydatków]*, 1727–1731, k. 7v (pod datą 20.10.1727).

⁹⁹ „Kapeli Jezuickiej złotych 6,10”, cyt. za: ABKr, rkps A-32/1, *[Regestr wydatków]*, op. cit., k. 36v (pod datą 07.03.1729).

¹⁰⁰ „Za wotkę Jezuytom y Braci[om] gr. 18”, cyt. za: ABKr, rkps A-32/1, *[Regestr wydatków]*, op. cit., k. 84v (pod datą 02.04.1731).

¹⁰¹ „Kapelly Jezuwycky [na fest S. J. Bozego]”, cyt. za: ABKr, rkps A-33/1, *[Regestr wydatków]*, op. cit., s. 119 (pod datą 09.03.1764).

¹⁰² „Kapely od S. Anni na fest: S. Jan[a] Boż[ego]”, „Kapelli od S. Anni na Resurexi”, cyt. za: ABKr, rkps A-33/1, *[Regestr wydatków]*, op. cit., s. 126 (pod datami 08.03.1765 oraz 06.04.1765).

¹⁰³ „Kapelly od Świętej Anny na Fest dało się zł 18”, cyt. za: ABKr, rkps A-33/1, *[Regestr wydatków]*, op. cit., s. 172 (pod datą 07.03.1769).

¹⁰⁴ „Kapeli karmelitanskiy y na kwarte wudki [sic!]”, cyt. za: ABKr, rkps A-33/1, *[Regestr wydatków]*, op. cit., s. 139 (pod datą 18.04.1766).

które obejmowało dwoje skrzypiec i instrument klawiszowy realizujący partię *continuo*¹⁰⁵. W skład zespołu wchodził zapewne ponadto wokaliści, jednak raczej nie więcej niż czworo.

W księgach archiwalnych udało się odnaleźć kilka imion i/lub nazwisk muzyków związanych z krakowskimi bonifratrami. Nie jest pewne czy organistą w kościele św. Urszuli był niejaki Pan Szenawski (Szeniawski? Sieniawski?) zmarły w 1669 roku. Dnia 22 listopada tego roku odnotowano jednak wydatek sześciu złotych „za mszę S. za nieboszczyka Organiste P. Szenawskiego”¹⁰⁶. Muzyka o tym nazwisku nie rejestrują żadne dostępne słowniki ani leksykony muzyków. Nie odnotowano w nich również organisty Bezanskiego (Beżańskiego? Berzańskiego?), który został wymieniony w jednej z ksiąg wydatków – w 1678 roku zapłacono 25 złotych i 24 grosze „czterem muzykom y Organiscie P. Bezanskiemu, którzy grali przez Oktawę Bozego Ciała”¹⁰⁷. W 1710 roku w kościele św. Urszuli organistą był Benedykt Szyjołowski (urodzony ok. 1690 roku w Brzostku), notowany w 1710 roku jako pacjent szpitala¹⁰⁸. Z kolei w 1727 roku na organach grał ksiądz organista Marek („Dla X. Organisty Marka groszy szesc”¹⁰⁹). Z zapisu nie wynika jednoznacznie czy chodzi o imię organisty czy o zakonnika wywodzącego się z Zakonu Kanoników Regularnych od Pokuty (w Krakowie zakonników tych nazywano markami od imienia patrona kościoła – św. Marka). W księgach wydatków wielokrotnie odnotowywano wypłaty dla księży marków za odprawianie mszy podczas nieobecności księży bonifraterskich, zatem wpis może dotyczyć organisty – zakonnika. Z kolei w 1759 roku, zdaniem Heleny Komaryńskiej, za organami mógł zasiadać bliżej nieznany pan Błażej, który wynajmował jedną z kamienic bonifratrów¹¹⁰. Poza organistami świeckimi i „księdzem Markiem”, w kościele bonifratrów w 1766 roku na instrumencie grał również nieznany z imienia karmelita: „Karmelitowy za granie na organy”¹¹¹.

¹⁰⁵ Taka obsada wykonawcza była typowa dla kapel kościelnych i zakonnych w XVIII wieku, zob. Alina Mądry, *Barok...*, op. cit., s. 476–477.

¹⁰⁶ ABKr, rkps A-25, *Liber Expensarum...*, op. cit., k. 209r (pod datą 22.11.1669).

¹⁰⁷ ABKr, rkps A-26, *Percepta...*, op. cit., k. 133v (pod datą 27.06.1678).

¹⁰⁸ „Benedikt Organista konwentu Naszego na ten czas zachorował na malignę ij bolenie głowy. Lat maiący dwadzieścia plus vel minus z Rodzicow Grzegorza ij Zaphiej, Szijołowskich, rodem z Brzostku; odzienie iego iako tesz ij wszelkie necessaria w habitatiej iego, pod kluczem. B. Infirmarza. Lezy nro 3tio. Exiit sanus 30 July”, cyt. za: ABKr, rkps A-121, *Liber Pauperum Infirorum...*, op. cit., k. 227r. Zob. również: Marek Bebak, *Nieznane informacje o muzykach...*, op. cit., s. 31.

¹⁰⁹ ABKr, rkps A-30, *Registr Expensow...*, op. cit., k. 126r (pod datą 23.06.1720).

¹¹⁰ „Odebrałem od Pana Błażea Organysty z Kamienicy Kąckich pro A[nn]o 1759 ad 1760 Z. P. 120”, cyt. za: ABKr, rkps A-13, *Liber Capitalium et Pie Legationum [...] Conventus et Hospitalis Cracoviensis Sacri Ordinis Joannis Deo ad Aedes Sanctae Ursulae [...] 1753, 1753–1804*, s. 101. Zob. również: Helena Komaryńska, *Szpital Bonifratrów w Krakowie...*, op. cit., s. 202.

¹¹¹ ABKr, rkps A-33/1, *[Registr wydatków]*, op. cit., s. 140 (pod datą 18.05.1766).

Do 1797 roku organiście regularnie wypłacano pensję, zwykle raz na kwartał. Od 1798 roku w księgach wydatków przestały pojawiać się jednak zapisy mówiące o honorarium dla organisty. Być może grał wówczas zakonnik-bonifratr, bowiem w 1797 roku zapłacono 9 złotych „organiście od nauki zakonnika”¹¹². Być może zakonnikiem tym był Józef Madecki, nowicjusz w Zakonie Bonifratrów, który w 1810 roku był leczony w infirmerii¹¹³. Choć bonifratrzy nie byli zobligowani do kształcenia muzycznego, niektórzy z nich muzykowali. W 1661 roku zakupiono bowiem „skrzypce Br[atu] Laurentemu Skrzypkowi”¹¹⁴, zaś w 1680 roku zapłacono w miodzie równowartość dziewięciu złotych „Braci[om], którzy po kolędzie śpiewali”¹¹⁵.

Na temat wokalistów oraz muzyków grających na innych instrumentach niż organy i skrzypce nie posiadamy w zasadzie żadnych informacji. Prawdopodobnie wśród wokalistów znajdowali się chłopcy-sopraniści: „Chłopc, co śpiewa na chorze”¹¹⁶. Ponadto jeden raz w księdze wydatków wymieniany jest razem z innymi muzykami nieznany bliżej Tomasz („Pro vino in gra[tificatio] D. Thomae et aliorum Musicorum”¹¹⁷) oraz wokalista Michał („Śpiwakowi Michałowi od Pogrzebu”¹¹⁸).

Podczas najważniejszych uroczystości, m.in. z okazji święta patronalnego św. Urszuli, w kościele bonifratrów występowali ponadto trębacze. Jak stwierdziła Alina Mądry, „trąbka wykorzystywana w kościele w XVIII wieku symbolizowała Bożą chwałę, była zatem instrumentem bardzo ważnym, jej miejsce w kościele było uprzywilejowane”¹¹⁹. Prawdopodobnie z tego powodu była chętnie wykorzystywana w świątyni bonifratrów. Najwcześniejsza wzmianka na ten temat pochodzi już z 1631 roku: „Tubicinis qui in festo S. Vrsulae laudebant”¹²⁰. Tego rodzaju praktykę kontynuowano także w latach późniejszych, a zapiski na temat trębaczy pochodzą z lat 1646, 1675, 1680, 1682, 1684, 1691, 1713, 1714, 1717 i 1719. Trębacze grali ze specjalnego drewnianego ganku nad chórem, o którym pisano od 1712 roku w inwentarzach: „nad Chorem zas przy oknie Ganeczek drewniany dla Trębaczów podczas solennizacyej”¹²¹. Dodatkowe wzmocnienie brzmienia uzyskiwano

¹¹² ABKr, rkps A-35/2, *[Regestr wydatków]*, 1792–1809, s. 61

¹¹³ „09.03.1810; No. 24: Joseph Madecki Organista Bonifratr novicius rodem z Oswięcyna Rodice pomarli wdowiec Morbus fabora. Exivit die 21ma Marca [1]810”, cyt. za: ABKr, rkps A-124, *Liber Infirmerum...*, op. cit., k. 99v.

¹¹⁴ ABKr, rkps A-25, *Liber Expensarum...*, op. cit., k. 35v (pod datą 31.12.1661).

¹¹⁵ ABKr, rkps A-27, *[Regestr wydatków]*, op. cit., s. 45 (pod datą 26.12.1680).

¹¹⁶ ABKr, rkps A-30, *Regestr Expensow...*, op. cit., k. 24v (pod datą 13.08.1713).

¹¹⁷ ABKr, rkps A-20, *Regestr wydatków...*, op. cit., k. 150v (pod datą 21.12.1642).

¹¹⁸ ABKr, rkps A-30, *Regestr Expensow...*, op. cit., k. 126r (pod datą 23.06.1720).

¹¹⁹ Alina Mądry, *Barok...*, op. cit., s. 478.

¹²⁰ ABKr, rkps A-18, *Incipit Liber spens Con[ven]tus...*, op. cit., s. 169 (pod datą 28.10.1631).

¹²¹ BJ, rkps 5483 III, *Inventarium...*, op. cit., k. 90r.

w latach czterdziestych XVIII wieku poprzez stosowanie w oprawie muzycznej kotłów, co potwierdza zapis w księdze wydatków: „Hominibus quis tympana tulerunt”¹²².

Podana przeze mnie w 2014 roku hipoteza o kapelmistrzu wywodzącym się z Zakonu Bonifratrów, okazała się błędna. Choć rzeczywiście w księgach przychodów z lat 1647–1650¹²³ pojawiają się regularnie wpływy jednego florena od Magistra Cappellae (wpisy w różnej formie: „A D[omi]no M[a]g[ist]ro Capellae fl. unus”, „A R[evere]ndo D[omi]no Capellae Mag[ist]ro flo: unus”, „Od Xiedza Magistra Capele”), to jednak była to prawdopodobnie stała jałmużna od niezidentyfikowanego kapelmistrza. Tego rodzaju przychód bonifratrzy otrzymywali od różnych osób, m.in. Włochów: Pinocciego, Zacherli, Fantucciego oraz biskupa krakowskiego. Wspomnianym kapelmistrzem mógł być zatem kierownik kapeli katedralnej, bowiem zwykle jego darowizna wpisywana była bezpośrednio po wpływie od biskupa krakowskiego.

MUZYCY – PENSJONARIUSZE SZPITALNI

Jak wspomniano, księgi chorych stanowią bezcenne źródło wiedzy na temat mieszkańców dawnego Krakowa. W manuskrypcie o sygn. A-124 z ABKr odnaleziono dziewięć nazwisk muzyków, które nie zostały dotąd odnotowane w słownikach i leksykonach. Są to:

- Bonawentura Molendowicz¹²⁴ (ur. 1739, zm. 26.01.1797), organista z kościoła św. Floriana w Krakowie, przyjęty do bonifraterskiego szpitala 21 stycznia 1797 roku.
- Józef Dąbkiewicz¹²⁵ (ur. 1779), organista z kościoła krakowskich Pijarów, przyjęty do szpitala 2 czerwca 1801 roku.
- Antoni Spira¹²⁶ (ur. 1786), organista pochodzący z Warszawy, przyjęty do lecznicy 21 stycznia 1802 roku.

¹²² ABKr, rkps 17/2, *Liber Expensarum Sub Actu Administrationis R[evere]nd[i] Patris Joannis Tumanowicz Prioris Localis S. Ursula Crac[oviensis] Novelecti in Capitulo Prov[incia]li 1739, 1739–1744*, s. 24 (pod datą 09.03.1740), 35 (pod datą 31.08.1740), 72 (pod datą 09.03.1742).

¹²³ ABKr, rkps A-23, *Percepta Censuum Proventuum & Eleemosynarum Anni 1647, 1647–1650*; ABKr, rkps A-24, *Percepta censuum [sic!], proventuum, et eleemosynarum, 1647–1650*.

¹²⁴ „Bonawentura Molendowicz, lat 55. Organista od S[więtego] Floryana, Rodem z Czerniechowa, Oycu Tomasz, Matce Helena. Choroba Dyssenteria. Katolik. Obiit 26 Janua[ry]”, cyt. za: ABKr, rkps A-124, *Liber Infirmarum...*, op. cit., k. 2v.

¹²⁵ „Józef Dąbkiewicz, lat 22. Organista od XX. Piarow, kawaler, rodem z Krakowa, Oycu Franciszek, Matce Reyna. Katolik. Morbus Artheuritis. Exiuit d[ie] 18 Juny 1801”, cyt. za: ABKr, rkps A-124, *Liber Infirmarum...*, op. cit., k. 26r.

- Antoni Subolewicz¹²⁷ (ur. 1786), organista pochodzący z Myślenic. Przyjęty do szpitala 2 marca 1803 roku.
- Józef Madecki¹²⁸ (nieznana data urodzenia ani śmierci), organista, nowicjusz w Zakonie Bonifratrów, przyjęty do szpitala 9 marca 1810 roku.
- Bartłomiej Jurczyński¹²⁹ (ur. 1758), cymbalista z Krakowa, przyjęty do szpitala 30 sierpnia 1798 roku.
- Józef Jagodziński¹³⁰ (ur. 1781), muzyk bez określonej specjalizacji, przyjęty do szpitala 25 czerwca 1802 roku.
- Kazimierz Lubecki¹³¹ (ur. 1752, zm. 29.08.1804), muzyk bez określonej specjalizacji, przyjęty do szpitala 15 sierpnia 1804 roku.
- Wojciech Domański¹³² (ur. 1782), muzyk bez określonej specjalizacji, przyjęty do szpitala dwukrotnie: 4 kwietnia i 25 września 1803 roku.

INSTRUMENTY

Z ksiąg archiwalnych udało się wydobyć również kilka informacji dotyczących instrumentarium wykorzystywanego w konwencie św. Urszuli. Były to przede wszystkim różnego rodzaju instrumenty klawiszowe: pozytyw (organy), klawikord, szpinet oraz klawesyn.

¹²⁶ „Antonius Spira. Lat 16. Organistka [sic!] kawaler. Rodem z Warszawy. Oycu Szymon, matce Maryanna. Nie żyją. Katolik. Morbus Febris Soburdia. Exivit d[ie] 30 Janua[ry] 1802”, cyt. za: ABKr, rkps A-124, *Liber Infirorum...*, op. cit., k. 29v.

¹²⁷ „Antonius Subolewicz, Lat 17. Organista, kawaler, rodem z Myslinic Galicyi wschodniej Cyркулу tegoż Myslinickiego. Oycu Jozef Matce Salomea, nie żyją. Morbus na Puchline. Katolik. Exivit N: 30 Martii [1]803”, cyt. za: ABKr, rkps A-124, *Liber Infirorum...*, op. cit., k. 38v.

¹²⁸ Zob. przypis 113.

¹²⁹ „Bartłomiej Jurczynski. Lat 40. Cymbalista rodem z Krakowa. Zony nie ma. Oycu Paweł, Matce Magdalena. Katolik. Choroba Infuntu Malancholia. Exivi sanus Die 9 Maij 1799”, cyt. za: ABKr, rkps A-124, *Liber Infirorum...*, op. cit., k. 10v

¹³⁰ „Josephus Jagodziński, Lat 21. Kawaler. Muzykant, rodem z Paryża z Francyi. Oycu Maciey, Matce Maryanna, żyją. Morbus Paralysis. Katolik. Exivit sanus d[ie] 15 Febru[ary] 1803”, cyt. za: ABKr, rkps A-124, *Liber Infirorum...*, op. cit., k. 32v.

¹³¹ „Kazmierz Lubecki. Lat 52. Żonaty muzykant, żonie Franciszka Banahowska [sic!] zwych rodziców zowie się. On rodem z Pilice Pruskiego Krain zabranego. Oycu iego Sebestyan, Matce Katarzyna nie żyją. – Katolik. Morbus Hydrops i Paralizus. Obijt Die 29 Augusti. Hora media 12ma anti noitem [1]804”, cyt. za: ABKr, rkps A-124, *Liber Infirorum...*, op. cit., k. 47v.

¹³² Notowany dwukrotnie: „Adalbertus Domański, lat 21. Kawaler Musicus rodem z Kielcz Cyркулу tegoż Galicyi Zachodniej Oycu Jozef Matce Justyna, nie żyją. Morbus Febris Lenta. Kato[lik]. Exivit d[ie] 24 maii 1803”, cyt. za: ABKr, rkps A-124, *Liber Infirorum...*, op. cit., k. 39r; „Adalbertus Domański, lat 21. Kawaler Muzykant rodem z Kielcz Galicyi Zachodniej Cyркулу Kieleckiego Oycu Jozef, Matce Justyna, nie żyją. Katolik. Morbus Febris Saburalis. Exivit d[ie] 1ma Octobris [1]803”, cyt. za: ABKr, rkps A-124, *Liber Infirorum...*, op. cit., k. 42r.

Z inwentarzy z lat 1619–1627 wynika, że podstawowym instrumentem w kościele był pozytyw o sześciu głosach. Później, w latach trzydziestych XVII wieku, odnotowano pozytyw pięciogłosowy, który w latach siedemdziesiątych został zastąpiony przez instrument siedmiogłosowy. W 1673 roku „przydało się głosów pedalnych dwanaście nowo sprawionych y miech ieden”¹³³. Prawdopodobnie instrument nigdy nie był wymieniony na nowszy, ponieważ w 1714 roku w inwentarzu określono go jako „pozytew dawny”¹³⁴. W księgach wydatków znajdują się liczne wzmianki na temat regularnych napraw pozytywu, nazywanego w źródłach także organami: „pro reparatione organum”, „od nowych miechów do organu” itd. Wynagrodzenia za naprawę instrumentu odnotowano w latach 1631, 1633, 1642, 1674, 1678, 1679, 1684, 1689, 1690, 1719 i 1731. Kwestię naprawy niesprawnego pozytywu poruszono również 20 września 1650 roku na kapitule domowej. Zaprojektowano wówczas: „[...] daię naprawić Pozytyw [za] zazwoleniem Braci tychże wszystkich, ktorij napsowany iest”¹³⁵.

Po przeprowadzce bonifratrów do klasztoru potrynitańskiego we wrześniu 1812 roku, doszło do kilku włamań do opuszczonej kamienicy i kościoła św. Urszuli. Skradziono wówczas między innymi „pischczalki cynowe z Organu”, o czym Przeor informował Prezydenta Miasta Krakowa, prosząc go jednocześnie o dodatkowe patrole odpowiednich służb w okolicy konwentu¹³⁶.

Wspominano już w niniejszej pracy, że przez dwa lata, tj. w roku 1680 i 1681 wypożyczano skądś pozytyw do grania przy Grobie Pańskim. W 1682 roku bonifratrzy otrzymali jednak od „Paniey Groszem [?]” szpinet, który wymagał naprawy¹³⁷. Prawdopodobnie od tego czasu był on wykorzystywany podczas muzykowania przy Grobie, ponieważ w 1690 roku zapłacono za naprawę tego instrumentu, natomiast 11 kwietnia 1692 roku odnotowano wydatek „na strony Organiscie do Szpinetu, na którym grał u grobu Pan[skiego] – gr 8”¹³⁸. Nigdy jednak szpinetu nie wpisano do inwentarza. Nie odnotowany został również klawikord, o którym wspomina się w jednej z ksiąg. Trudno obecnie rozstrzygnąć, czy wydatek „od naprawy klawikordu”, jaki bonifratrzy ponieśli w 1684 roku oraz wydatki na szpinet dotyczą tego samego instrumentu.

¹³³ ABKr, rkps A-2, *Inventarivm Rerum Conuentus Cracouien[sis] sub tempus Administrationis Ad[modu]m R[evere]ndi Pr[ior]is Seraphini Kęsiewicz Prioris conscriptum Die Ima Juny Anno Dni 1674, 1674*, k. 119v.

¹³⁴ BJ, rkps 5483 III, *Inventarivm...*, op. cit., k. 114v.

¹³⁵ BCz, rkps 3630 III, *Acta capitularia...*, op. cit., k. 112v.

¹³⁶ ABKr, sygn. C-1, listy z 24.09.1812 oraz 16.10.1812, bez paginacji.

¹³⁷ ABKr, rkps A-27, *[Regestr wydatków]*, op. cit., s. 127 (pod datą 27.03.1682).

¹³⁸ ABKr, rkps A-28, *Regestr Exepensi Roku 1688 miesionca Junia dnia 4 zaguberni wielebnego ojca Ambrożego Zbilitowskiego*, 1688–1691, k. 56r (pod datą 11.04.1691).

Ciekawy szczegół dotyczący instrumentarium udało się odnaleźć w inwentarzu z 1728 roku. Wówczas wizytator klasztoru, brat Franciszek Neumann przeprowadzał rewizję inwentarza i zanotował: „Chcieliśmy revidere Inwentarz Oyca Benedicta Achingiera Przeora, ale żadnego spisane go nienależliśmy. Oprócz Xiąg za Przeorostwa jego Aptekarskie y inne medicinae przybyli in no. 200, które darował pewny Doktora. Tak też przybyła Tuwalnia jedna y poszew dwanaście drelichowych dla chorych. Lichtarze niektóre mosiężne y cynę klasztorne przelać kazał. Tak y Chóry nad Organami Ciesielską robotą wystawił, co mniej potrzebnie było, przez co, y Ciemną na chorze, y framugi znacznie się popsowali [...] Trąby też za niego para przybyło, anuto też sprzedał terazniejszy O: Przeor”¹³⁹. Z krótkiej notatki wynika, że Benedykt Achingier, pełniący funkcję przeora klasztoru w latach 1727–1732, zakupił dodatkowe instrumenty, które jednak sprzedano uznając je za niepotrzebne¹⁴⁰.

Aby umilać pacjentom pobyt w szpitalu, w sali chorych wykorzystywano klawesyn. Instrument zakupiono prawdopodobnie w 1631 roku: „Pro clauicimbalo ad templum et Infirmarium quod valet za f. 12,00”¹⁴¹, zaś w 1632 roku zapłacono za jego naprawę. W 1645 roku wpisano do inwentarza, że klawesyn był ponownie zepsuty, a po raz ostatni odnotowano go w spisie z 1659 roku. Niestety nie udało się ustalić, co stało się z instrumentem w latach sześćdziesiątych XVII wieku.

W klasztorze używane były również skrzypce. Ostatniego grudnia 1661 roku zakupiono je dla brata Laurentego i kosztowały 6 florenów. Wiemy również, że w 1665 roku ktoś zakupił do nich struny. Być może czasami bracia wspomagali kapelę występującą podczas najważniejszych świąt albo muzykowali w wolnym czasie.

MUZYKALIA

Jak już wielokrotnie wspomniano, bonifratrzy nie posiadali własnej kapeli, dlatego nie zachowały się żadne muzyczne manuskrypty ani druki, zaś z inwentarzy wiadomo jedynie, że w kościele św. Urszuli korzystano z gradułu oraz antyfonarza. Ponadto w księdze rachunkowej z 1683 roku odnotowano zakup kancjonału, który umieszczono na chórze¹⁴². Warto wspomnieć jednak o trzech książkach z nutami, które obecnie przechowywane są w ABKr. Choć nie były one używane w konwencie św. Urszuli, warto o nich wspomnieć. Dwie z nich znajdowały się wcześniej w zbiorach trynitarzy i w 1812 roku wraz z całą

¹³⁹ BJ, rkps 5483 III, *Inventarium...*, op. cit., k. 200v.

¹⁴⁰ Helena Komaryńska, *Szpital Bonifratrów w Krakowie...*, op. cit., s. 116, 119.

¹⁴¹ ABKr, rkps A-18, *Incipit Liber spens Con[ven]tus...*, op. cit., s. 120 (pod datą 30.06.1631).

¹⁴² ABKr, rkps A-27, *[Regestr wydatków]*, op. cit., s. 211 (pod datą 25.11.1683).

biblioteką zostały przejęte przez bonifratrów, natomiast trzecia trafiła do bonifraterskiej księżnicy zapewne już w XIX wieku¹⁴³.

Pierwszy druków, zatytułowany *Altera pars Ritvalis de caeremoniis ecclesiasticis: vt pote; de benedictionibvs, processionibvs, et exorcismis* (ABKr, sygn. 1451) został wydany w 1634 roku w Krakowie u Andrzeja Piotrkowczyka. To *polonicum* zostało odnotowane przez Estreichera w *Bibliografii Polskiej*¹⁴⁴. W publikacji znajdują się neumy kwadratowe, zaś dodatek nutowy zatytułowany *Pro Feria Sexta parasceves. Responsoria in cantu figurali* (bez daty i miejsca wydania) zawiera czterogłosowe opracowania responsoriów *Sepulto Domino* oraz *Ecce quomodo moritur justus*. Na karcie tytułowej rytuału znajduje się inskrypcja: „Sum Sacristiae PP. Ordinis Discalceatorum SSmae Trinitatis de Redemptione Captivorum eidem Sacristiae oblata a D. Christophoro Domanski Cive et Bibliopola Cracoviensi Die 14. Aug. 1704”, oznaczająca własność trynitarzy.

Drugą publikacją, również pochodzącą z księgozbioru potrynitarzkiego i zawierającą nuty są *Lodi devote per vso della dottrina Christiana...* (ABKr, sygn. 742). Książka została wydana w Mediolanie w drukarni Giovanniego Pietra Cardiego ok. 1649 roku. Egzemplarz z biblioteki bonifratrów jest współprawny z dwoma drukami Roberta Bellarmina: *Dottrina Christiana breve, composta per ordine di N. S. Papa Clemente VIII...* wydany w Como u Nicolo Caprani w 1654 roku (sygn. 740) oraz *Dichiaratione più copiosa della dottrina Christiana breve composta per ordine di N. Sig. Papa Clemente VIII...* (sygn. 741) wydany w Mediolanie u Giovanniego Pietra Cardiego w 1649 roku. W omawianym egzemplarzu znajduje się rękopiśmienna inskrypcja: „Iste liber spectat ad Bibliothecam Conuentus Casimirien(sis) Ordinis Excalceatorum SSmae Trinitatis Redemptionis Captiuorum”.

Ostatnią książką zawierającą zapis nutowy jest rękopiśmienny *Processyonał* z XIX wieku (ABKr, sygn. rkps 38). Na karcie tytułowej manuskryptu umieszczono inskrypcję: „J. M. J. PROCESSYONAŁ Antyfony, Responsoria, y tym podobno na Processyach przez cały rok śpiewać się zwykłe tudzież Officium Defunctorum z Konduktami zawierający. Podług Obrządku Kościoła Świętego Rzymsko-Katolickiego Muzycznymi Notami Chorałowemi ułożony, częścią Polskim tłumaczeniem potrzebnych Rubryk objaśniony, dla

¹⁴³ Więcej informacji na temat losów księgozbiorów bonifraterskich i trynitarzskich zob.: Marek Bebak, *Historyczne księgozbiory bonifratrów i trynitarzy krakowskich. Analiza znaków własnościowych*, w: *Exemplis discimus. Księga jubileuszowa osiemdziesięciolecia Profesora Edwarda Potkowskiego*, red. Piotr Tańkowski, Lublin 2015, s. 41–50; idem, *Struktura proveniencyjna historycznego księgozbioru krakowskich bonifratrów – zarys problematyki*, w: *Książka dawna i jej właściciele*, red. Agnieszka Franczyk-Cegła, Wrocław 2017 (w druku).

¹⁴⁴ Karol Estreicher, *Bibliografia Polska. Część III (obejmująca druki stoleci XV–XVIII w układzie abecadłowym)*, t. XV: litera R, Kraków 1915, s. 310.

wygody P.P. Officyalistow Kościelnych, wypisany w Limanowy. 1811 r. Per me Joannem Smoroński”. Książka trafiła do bonifratrów zapewne już w XIX wieku.

Ilustracja 1. Fragment księgi *Lodi devote per vso della dottrina Christiana...*

ZAKOŃCZENIE

Chociaż badania nad kulturą muzyczną Krakowa w XVII–XVIII wieku trwają już od wielu lat, to wciąż odczuwalny jest niedobór opracowań szczegółowych dotyczących poszczególnych instytucji religijnych, zwłaszcza nieistniejących kościołów i klasztorów. Próba wypełnienia tej „białej plamy” jest niniejsza praca. Temat muzyki w nieistniejących klasztorach i kościołach, w tym w konwencie bonifratrów pod wezwaniem św. Urszuli, jest niezwykle interesujący i z całą pewnością wymaga dalszych studiów. Analiza dokumentacji przechowywanej w archiwach państwowych i prywatnych może doprowadzić do odkrycia wielu cennych informacji na temat życia muzycznego w Krakowie w dawnych wiekach.

W niniejszej pracy wykorzystano wszystkie dostępne Autorowi źródła archiwalne, nie można jednak wykluczyć, że w przyszłości odnajdą się nieznane dzisiaj archiwalia. Aby jeszcze lepiej poznać tradycje muzyczne krakowskich bonifratrów, a zwłaszcza aby dokonać rekonstrukcji wykonywanego w tym ośrodku repertuaru, należy pogłębić studia nad

krakowskimi kapelami, z którymi współpracowali zakonnicy św. Jana Bożego – kapelą mariacką, jezuicką, zespołem funkcjonującym w kościele św. Anny, kapelą karmelitańską itd. Ciekawe efekty mogą przynieść także badania nad kulturą muzyczną bonifratrów w pozostałych konwentach prowincji polsko-litewskiej.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Biblioteka i Archiwum Konwentu Bonifratrów w Krakowie (ABKr):

[Bonifratrzy w Krakowie: akta luźne], 1810–1815, sygn. C-1.

Expensa sub administratione Adm[odum] R[evere]ndi Pri[ori]s F. Gabrielis Vitalis Prouincialis in Regno Poloniae et Prioris Conuentus et Hospitalis Sanctae Vrsulae Cracouien[sis]. Anni 1647, 1647–1650, sygn. A-22.

Incipit Liber spens Con[ven]tus ac Hospitalis S. Ursulae Crac. Anno Dni 1630 die 1 Juny, 1630–1633, sygn. A-18.

Inuentarium Monasterij et Hospitalis S. Vrsulae Crac. Die 9 Februarij a Fratре Priore Ambrosio Konieczkowic ad Capitulum Generale discedente Romam conscriptum Anno Dni 1633, sygn. A-2.

Inventarium Conuentus et Hospitalis Sanctae Ursulae Cracovien[sis] pro Capitulo Provinciali Varsaviae in Conuentu Generali Sautentibus Superis prospere celebrando, post peractam Visitationem Reuerendissimi in Christo Patris Saluatoris Maa' Lauri, Commisarij et Visitoris Generalis, nec non Prouincialis Prouinciae Sanctissimae Annunciatae Poloniae, et M. D. Lithuaniae, fideliter ac diligenter, Diebus Mensis Maij. Anno Domini Millesimo Septingentesimo Vigesimo Quarto conscriptum prout. sequitur, 1724, sygn. A-3.

Inventarium Con[ven]tus et Hospitalis Sanctae Ursulae Cracoviae Ord. Sancti Joannis Dei existentis confectum atq3 Conscriptum Ultimis Diebus Maj. An[n]o D[omi]ni Millesimo Septemgentsimo Trigesimo Nono sub Residentia Rend Ptris Appollinaris Kalinowski Sacerdotis Vicarij de Mandato Rdu Rendi Ptris Prolis pro interim usq3 ad Capitulum Costitutis, post depositionem elapse Ptris Prioris Cracovien' Christophori Polakowski, 1739, sygn. Lib.II.7/2.

Inventarivm Rerum Conuentus Cracouien[sis] sub tempus Administrationis Adm[odum] R[evere]ndi Pr[ior]is Seraphini Kęsiewicz Prioris conscriptum Die 1ma Juny Anno Dni 1674, 1674, sygn. A-2.

Inwentarz konwentu i szpitalu krakowski[ego] pod tytułem S. Ursule Panny y Męczenniczki Zakonu S. Jana Bożego spisany sub Regimine X. Za Gubernum W. O. Jana Tumanowicza spisany R. P. 1741. X A R P Maurity Klaba Prier Proulis SSmae Annunciatae BVM Polonae et MDL. Tempore Gubior., 1741, sygn. Lib.II.7/1.

[Księga chorych. Szpital Bonifratrów w Zebrzydowicach], 1628–1641, sygn. A-173.

[Księga kapituł konwentu św. Urszuli w Krakowie], 1699–1707, sygn. Lib.II.10.

[Księga kapituł konwentu św. Urszuli w Krakowie], 1707–1863, sygn. Lib.II.9.

[Księga nowicjuszy i ślubów zakonnych], 1609–1680, sygn. Lib.II.8.

Księgi Szafarskie Anno 1645, 1645–1647, sygn. A-21.

Liber Capitalium et Pie Legationum [...] Conventus et Hospitalis Cracoviensis Sacri Ordinis Joannis Deo ad Aedes Sanctae Ursulae [...] 1753, 1753–1804, sygn. A-13.

Liber Expensarum Spenditoris facta sub tempus administrationis in off[ici]o Prioratus R[evere]ndi Pri[ori]s Seraphini Kęsiewicz incipite a die 22 Nouembris Anno currendi 1660, 1660–1671, sygn. A-25.

Liber Expensarum Sub Actu Administrationis R[evere]nd[i] Patris Joannis Tumanowicz Prioris Localis S. Ursula Crac[oviensis] Neoelecti in Capitulo Prov[incia]li 1739, 1739–1744, sygn. 17/2.

Liber Infirmorum Conventus Cracoviensis ad S[anc]tam Ursulam Usui post per actam Visitationem ab A[nn]o 1773, 1773–1796, sygn. A-123.

Liber Infirmorum Conventus Cracoviensis ad Sanctam Ursulam U: et M. Ordinis Sancti Joannis de Deo FF: Misericordia seu Continuatio a Die 1ma 9bris 1796ti Anni Inceptus, 1796–1823, sygn. A-124.

Liber Mortuorum, 1611–1913, sygn. A-224.

[Liber Mortuorum], 1658–1927, sygn. Lib.I.52.

Liber Pauperum Infirmorum Vitae et Mortis sub Administratione Ad[mod]um R[evere]ndi Patris Valeriani Ługowski Conventus et Hospitalis S[anctae] Ursulae, Cracoviensis Prioris Ord[inis] S[ancti] Joannis Dei Anno Verbi Incarti 1692, 1692–1715, sygn. A-121.

Liber Vbi adnotari debent nostri Religiosi Defuncti, 1724–1781, sygn. Lib.II.5.

Liber Vitae & Mortis sub Gubernio Adm Rdi ac Vblis in Xsto Patris Paschalis Stircelheimer Sacerdotis et Vicary p.t. Existentis Anno Domini 1750 inceptus. Pax vivis qui es defunctis, 1750–1773, sygn. A-122.

Percepta Censuum Prouentuum & Eleemosynarum Anni 1647, 1647–1650, sygn. A-23.

Percepta cemsuvm, proventuvm, et eleemosiarvm, 1647–1650, sygn. A-24.

Percepta Con[ven]tus et H[o]s[pita]lis Cracovien[sis] S[anc]tae Ursulae R[everen]dis P[at]ris Prioris Ab Anno D[omi]ni 1671, 1671–1680, sygn. A-26.

Registr Exepensi Roku 1688 miesionca Junia dnia 4 zaguberni wielebnego ojca Ambrożego Zbilitowskiego, 1688–1691, sygn. A-28.

Registr Expensow poczyna sie po odiezdzie W. O. Kazimierza Kudzińskiego Przeora Krakowskiego do Zebrzydowicy oraz powróciwszy do konwentu w Chorobie będącego pisane Przez W. X. Apolinara Bukrabę Wikaryego, 1711–1720, sygn. A-30.

[Regestr wydatków], 1616–1621, sygn. A-16/1.

[Regestr wydatków], 1680–1684, sygn. A-27.

[Regestr wydatków], 1727–1731, sygn. A-32/1.

[Regestr wydatków], 1755–1778, sygn. A-33/1.

[Regestr wydatków], 1792–1809, sygn. A-35/2.

Regestr wydatków przes [sic!] mnie Brata Jozefa Złotowskiego Przeora Krakowskiego na kapitule General[nej] obranego, 1639–1645, sygn. A-20.

[Regestr wydatków: wydatki gospodarcze, za usługi i inne], 1616–1618, sygn. A-15/1.

Archiwum Bonifratrów w Zebrzydowicach (ABZ):

Catalogus Adm[odum] R[evere]ndorum P[at]rum Prouin[cia]lium, Prioru[m] Vicarioru[m], Sacerdotum et caeteroru[m] P[at]rum ac Fr[at]rum post Introductione[m], sitae nrae Religionis, in Regnu Polon, breuiter in memoriae posteritatis conscriptus. Tempore Prouinlatq Adm. R. Pris Sigismundi Radecki, 1609–1867, rkps bez sygn.

Biblioteka Czartoryskich w Krakowie (BCz):

Acta capitularia conventus Bonifratrorum Cracoviensis, 1632–1674, 1694–1695, sygn. 3630 III.

Acta congregationum conventus Bonifratrum Cracoviensis, 1675–1697, sygn. 3629 III.

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (BJ):

Inventarium Conventus et Hospitalis S. Ursulae Cracovien' Ord. S: Joannis Dei. Tempore Visitationis A. R. P. Valeriani Wierzbęta per Regnum Poloniae et M. D. L. Provincialis nec non Prioris Conventus Sancti Floriani Zebrzydovien' sub Vicariatu R. P. Apollinaris Bukraba Sacerdotis, et noviter subintrante in praedictum Vicariatum Cracouien'. R. P. Mattheo Pietkiewicz Sacerdote Secretario protunc Provinciali conscriptum fideliterq3 revisum et Connotatum sub actu eiusdem Visitationis d[ie] 3tia 7mbris 1712de., 1735–1741, sygn. 5483 III.

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANKr):

Acta Ecclesiarum et Monasterium Cracoviensis, sygn. 3394.

Akta dotyczące Szpitala Bonifratrów, 1745–1796, sygn. 3539.

Archiwum Paulinów na Skalce w Krakowie (APSK):

Inventarium Ecclesiae Conventus et Hospitalis Sanctae Ursulae Cracoviensis sub felicissimis auspiciis iucundissimi regiminis Admodum Reverendji Patris Joannis Maria Peretty Commissarii Visitatoris Generalis ac Provincialis per Regnum Poloniae et M[agnum] D[ucatum] L[ithuanie] Ord[inis] S[ancti] Joannis Dei sub tempus gubernii huius Conventus

Cracoviensis R[everendi] P[atris] Felicis Dziekiewicz Sacerdotis et indigni Superioris in Anno Domini 1735 conscriptum, sygn. 6597 (olim 316).

Źródła drukowane

Ludwik Perzyna, *Lekarz dla włościan, czyli Rada dla pospółstwa w chorobach i dolegliwościach naszemu Kraiowi albo właściwych, albo po większej części przyswojonych, każdemu naszego Kraiu Mieszkańcowi do wiadomości potrzebna*, Kalisz 1793.

Piotr Jacek Pruszczyński, *Stołecznego miasta Krakowa kościoły y kleynoty, co w nich iest widzenia godnego y zacnego; do tego przydane iest opisanie swietych Bozych w Krakowie leżących, krolow polskich y biskupow krakowskich*, Kraków 1647.

Swiatło Drog Niebieskich, Wielkiego w Kościele Bożym Luminarza Augustyna Świętego Reguła y Konstytucya S. Jana Bozego, Dla Braci od Miłosierdzia. W Splendorze Godnych Imion. Przewielebnego w Bogu Oycy Franciszka Neuman Prowincyała, y Wielebnych Oycow Przeorow Polskiej y Litewskiej Prowincyi tegoż Zakonu Publicznemu na widok świata Wystawiona. Przez W.O.R.B.K.W.G.P., Kraków 1728.

Opracowania

Marek Bebak, A. P. *Missa de Passione Domini – charakterystyka i problem atrybucji*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dr Aleksandry Patalas, Instytut Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.

Marek Bebak, *Nieznane informacje o muzykach w dawnej Rzeczypospolitej zawarte w księgach chorych Szpitala Bonifratrów pod wezwaniem św. Urszuli w Krakowie*, „Muzyka” 2014, nr 2, s. 23–36.

Marek Bebak, *Muzycy w księdze wpisów do Bractwa Szkaplerza Świętego z Archiwum OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie*, „Muzyka” 2014, nr 4, s. 118–120.

Marek Bebak, *Historyczne księgozbiory bonifratrów i trynitarzy krakowskich. Analiza znaków własnościowych*, w: *Exemplis discimus. Księga jubileuszowa osiemdziesięciolecia Profesora Edwarda Potkowskiego*, red. Piotr Tańkowski, Lublin 2015, s. 41–50.

Marek Bebak, *Struktura proveniencyjna historycznego księgozbioru krakowskich bonifratrów – zarys problematyki*, w: *Książka dawna i jej właściciele*, red. Agnieszka Franczyk-Cegła, Wrocław 2017 (w druku).

Erich Benedikt, *Die alten Notenarchiven der Schubertkirche in Lichtental und der Klosterkirche der Barmherzigen Brüder in Wien*, w: *Music muss man Machen. Eine Festgabe für Josef Mertin zum neunzigsten Geburtstag am 32. März 1994*, red. Michael Nagy, Wien 1994, s. 51–98.

Erich Benedikt, *Ein Altes Noteninventar (Kurz nach 1700) der Klosterkirche der Barmherzigen Brüder in Wien*, „Studien zur Musikwissenschaft” 1999, bd. 47, s. 35–52.

Erich Benedikt, Michael Jahn, *Die Musikhandschriften der Klosterkirche der Barmherzigen Brüder in Wien* (Veröffentlichungen des RISM Österreich A/7), Wien 2007.

Janina Bieniarzówna, Jan M. Małecki, *Kraków w wiekach XVI–XVIII*, Kraków 1984 «Dzieje Krakowa», red. Janina Bieniarzówna, Jan M. Małecki, Józef Mitkowski.

Bracia, czyńcie dobro. 400 lat Zakonu Bonifratrów w Polsce 1609–2009, red. Marian Surdacki, Kraków 2009.

Collectio Fratrum Misericordiae Kukussiensis, oprac. Michaela Freemanová-Kopecká, Praha 1998 «Catalogus Artis Musicae in Bohemia et Moravia Cultae. Artis Musicae Antiquioris Catalogorum Series» vol. VI/1–2.

Karol Estreicher, *Bibliografia Polska. Część III (obejmująca druki stóleci XV–XVIII w układzie abecadłowym)*, t. XV: litera R, Kraków 1915.

Fratrum Misericordiae Artis Musicae Collectiones in Bohemia et Moravia reservatae, Catalogus artis musicae in Bohemia et Moravia cultae, oprac. Michaela Freemanová, Prague 2013 «Catalogus Artis Musicae in Bohemia et Moravia Cultae. Artis Musicae Antiquioris Catalogorum Series» vol. VII/1–2.

Michaela Freemanová, *The Brothers Hospitallers (Barmherzige Brüder, O. S. I.) and their Music Collections in Slovakia*, w: *Musik der geistlichen Orden in Mitteleuropa zwischen Tridentinum und Josophinismus: Konferenzbericht, Trnava, 16.-19.10.1996*, red. Ladislav Kačic, Bratislava 1997, s. 313–315.

Michaela Freemanová, *Provincia germanica řádu milosrdných bratří. K pochybu hudebníků v českých zemích a střední Evropě 18. a 19. století*. „Hudební věda” 1998 (35), nr 2, s. 171–174.

Michaela Freemanová, *Ve stopách Trollova výzkumu hudebního života milosrdných bratří*. „Hudební věda” 2000 (37), nr 3–4, s. 287–305.

Michaela Freemanová, *The two Haydns and the Brothers Hospitallers (Barmherzige Brüder, Fatebene Fratelli, O.S.I.). The four pupils, the less known sources*. „Hudební věda” 2001 (38), nr 3–4, s. 333–342.

Michaela Freemanová, *Bratři Haydnové a milosrdní bratři – dlouhodobý výzkum v kostce*, „Slovenská hudba” 2009 (25), č. 4, s. 363–379.

Michaela Freemanová, *Mariánská úcta ve světle hudebních sbírek milosrdných bratří*, w: *O, Maria, laude digna. Zborník z vedeckej konferencie, ktorá sa konala 3.–4. mája 2011 v Ružomberku*, Ružomberok 2011, s. 131–137.

Michaela Freemanová, *The Moravian Monasteries of the Order of Brothers Hospitallers and their Music Collections*, „Musicologia Brunensia” 2012, nr 1 (47), s. 17–24.

Michaela Freemanová, *Jan Křtitel Vaňhal and the Bohemian and Moravian Music Collections of the Brothers Hospitallers (Barmherzige Brüder, O. S. I.)*, „Radovi. Zavoda za znanstveni rad Hazu Varaždin” 2014, s. 159–168.

Henryk Gaertner, *Medyczna i charytatywna działalność krakowskiego szpitala-konwentu Braci Miłosierdzia (oo. Bonifratrów)*, Kraków 1997.

Henryk Gapski, *Klasztory krakowskie w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII w. Analiza przestrzenna środowisk zakonnych*, Lublin 1993.

Jerzy Gołos, *Muzykalia biblioteki klasztoru karmelitów na Piasku w Krakowie*, „Muzyka” 1966, nr 3–4, s. 86–97.

Ludwik Grzebień, Jerzy Kochanowicz, *Jezuickie bursy muzyczne w dawnej Polsce (zarys problematyki badawczej)*, „Muzyka” 2002, nr 1, s. 65–83.

Tomasz Jeż, *Kultura muzyczna jezuitów na Śląsku i ziemi kłodzkiej (1581–1776)*, Warszawa 2013.

Grzegorz Joachimiak, *Z działalności muzycznej klasztoru oo. Bonifratrów we Wrocławiu w XVIII wieku*, „Muzyka” 2014, nr 4, s. 3–34.

Jerzy Kochanowicz, *Początki jezuickiej kapeli i bursy muzycznej w Krakowie*, w: *Jezuicka ars historica. Prace ofiarowane Księdzu Profesorowi Ludwikowi Grzebieniowi SJ*, Kraków 2001, s. 255–268.

Helena Komaryńska, *Sposób sporządzania ewidencji chorych w szpitalach bonifratrów na ziemiach polskich w XVII–XVIII wieku*, w: *Bracia, czyńcie dobro. 400 lat Zakonu Bonifratrów w Polsce 1609–2009*, red. Marian Surdacki, Kraków 2009, s. 197–209.

Helena Komaryńska, *Szpital Bonifratrów w Krakowie w XVII–XVIII wieku*, Lublin 2010 «Prace z dziejów szkolnictwa i opieki społecznej w Polsce», t. 2, red. Marian Surdacki.

Marcin Konik, *Życie muzyczne w dominikańskim konwencie Bożego Ciała we Lwowie*, w: *Życie muzyczne w klasztorach dominikańskich w dawnej Rzeczypospolitej. Studia*, red. Aleksandra Patalas, Kraków 2016, s. 153–180.

Barbara Kołpanowicz-Krzyżanowska, *Dzieje organów w kościele pw. Bożego Ciała w Krakowie*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr hab. Jerzego Gołosa, Akademia Teologii Katolickiej Warszawa 1982.

Maksymilian Kuśka, *Muzyka w życiu cieszyńskich bonifratrów w latach 1694–1914*, referat wygłoszony podczas konferencji *Klasztor i muzyka od średniowiecza do czasów współczesnych* (w druku).

Kazimierz Łatak, *Kongregacja krakowska kanoników regularnym laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002.

Henryka Łań-Mirowska, *Bonifratrzy w Polsce (1609–1983)*, Rzym 1984.

Wiktor Łyjak, *Organy w kościołach franciszkanów konwentualnych na terenie Małopolski*, w: „Studia Franciszkańskie” 1999, t. 10, s. 289–326.

Wiktor Łyjak, *Organy w kościołach Franciszkanów Konwentualnych na terenie Galicji*, w: „Musica Galiciana”, t. III, red. Leszek Mazepa, Rzeszów 1999, s. 156–163.

Tadeusz Maciejewski, *Inwentarz muzykaliów kapeli karmelickiej w Krakowie na Piasku z lat 1665–1684*, „Muzyka” 1976, nr 2, s. 77–99.

Tadeusz Maciejewski, *Działalność muzyczna Bractwa Szkaplerzowego w kościele OO. Karmelitów Trzewickich w Krakowie na Piasku*, „Muzyka” 1978, nr 2, s. 59–71.

Hubert Andrzej Matusiewicz, *Brat Ludwik Perzyna (1742–1800). Lekarz i pisarz w bonifraterskim habicie*, Rzym, Warszawa 2010.

Alina Mądry, *Barok – część 2: 1697–1795. Muzyka religijna i jej barokowy modus operandi*, Warszawa 2013 «Historia muzyki polskiej» t. 3, cz. 2.

Aleksandra Patalas, *Życie muzyczne w klasztorach dominikańskich prowincji polskiej nieutrzymujących stałych kapel*, w: *Życie muzyczne w klasztorach dominikańskich w dawnej Rzeczypospolitej. Studia*, red. Aleksandra Patalas, Kraków 2016, s. 15–29.

Iwona Pietrzkiewicz, *Miser res sacra. Bonifratrzy w dawnej Rzeczypospolitej*, Kraków 2009.

Barbara Przybyszewska-Jarmińska, *Barok – część 1: 1595–1696*, Warszawa 2006 «Historia muzyki polskiej» t. 3, cz. 1.

Ingrid Schubert, *Archivalische Beiträge zur Musikgeschichte der Barmherzigen Brüder in Graz, von der Gründung des Konvents bis 1900*, „Studien zur Musikwissenschaft” 1988, bd. 39, s. 63–129.

Rudolf Schrumpf, *Kirchenmusik bei den Barmherzigen Brüdern Eisenstadt, w: 1760–2010 Festschrift*, Eisenstadt 2010, s. 68–73.

Słownik jezuitów muzyków i prefektów burs muzycznych, oprac. Ludwik Grzebień, Jerzy Kochanowicz, Kraków 2002 «Studia i materiały do dziejów jezuitów polskich», red. Andrzej Paweł Bieś, Ludwik Grzebień, t. 9.

Anna Szweykowska, *Wkład jezuitów w kulturę muzyczną Rzeczypospolitej w XVII wieku*, w: *Jezuici a kultura polska*, red. Ludwik Grzebień, Stanisław Obirek, Kraków 1993, s. 297–310.

Benignus Józef Wanat, *Kult Świętego Józefa Oblubieńca NMP u Karmelitów Bosych w Krakowie. Informator historyczny*, Kraków 1981.

Marek Bebak – muzykolog, archiwista, bibliotekarz. Absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (muzykologia) oraz Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (Podypłomowe Studia z Archiwistyki i Bibliotekoznawstwa). Obecnie doktorant w Instytucie Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie pod kierunkiem prof. dr hab. Zofii Fabiańskiej przygotowuje rozprawę poświęconą życiu i twórczości Franciszka Liliusa. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół kultury muzycznej Krakowa od XVII do XVIII wieku.